

ZABORAVLJENE VOJNOKRAJIŠKE UTVRDE

Muzej Like Gospić

ZABORAVLJENE VOJNOKRAJIŠKE UTVRDE

Muzej Like Gospić

21 rujna – 30. studenoga 2023.

Uvod

Istraživanje fenomena Vojne krajine ima zaista dugu povijest, ali ona je gotovo isključivo bila istraživana iz historiografskog, ili bolje rečeno arhivističkog ugla. Tako se o utvrđenjima nastalim na području Vojne krajine pisalo u mnogim radovima, ali je u javnosti ostala potpuno nepoznata činjenica da su mnoge od tih utvrda i danas djelomično sačuvane te da su njihovi ostatci vidljivi na terenu. Ključnu ulogu u njihovu otkrivanju, uz dobru volju istraživača, svakako ima činjenica da je današnjim istraživačima omogućen javni pristup čitavom nizu zračnih i satelitskih snimaka te georeferenciranim povijesnim kartama. U prvom je redu riječ o naširoko korištenim sučeljima poput Google Maps-a i Google Earth-a, ali i o hrvatskom Geoportalu DGU pregledniku, koji omogućava uvid u značajan broj zračnih snimaka Republike Hrvatske (od kojih svakako valja istaknuti zračne snimke iz 1968.).

Uz navedene, danas neizostavne istraživačke alate, nedavno se pojavilo i ključno sučelje u otkrivanju raznih novovjekovnih lokaliteta, posebice onih fortifikacijskog karaktera. To je projekt Arcanum (ranije poznat i kao Mapire), koji omogućava javni uvid u razne georeferencirane povijesne karte. Nama su dakako najvažnije one koje su nastale tijekom austrijske vladavine našim prostorom, a među njima se

posebno ističe Prva vojna izmjera Habsburške Monarhije (nastala u vremenu 1764. – 1784.) u omjeru 1:2880 te Katastarska izmjera u omjeru 1:2880 (karte koje obuhvaćaju ličko područje rađene su i u drugoj polovici 19. st.).

Tako je uz proučavanje karata te uz povijesne opise razgraničenja Habsburške Monarhije / Austrijskog Carstva / Austro-Ugarske Monarhije s Osmanskim Carstvom, putem zračnih i satelitskih snimaka otkriven čitav niz utvrđenja nastalih u periodu od 17. do 19. st.

Najčešće je riječ o ostacima šanaca, odnosno opkopa koji su opasavali drvene, kame- ne ili zemljane utvrde. Katkada se ostatci vide na svim dostupnim snimkama, katkada samo na zračnim snimkama iz 1968., a nekada samo na satelitskim snimkama snimljenim u povoljnim vremenskim uvjetima.

U suradnji povjesničara, koji su arhivski istražili podatke o određenim lokacijama i arheologa, ovdje donosimo pregled raznih utvrda, čardaka, raštela, reduta, odnosno pograničnih krajiških objekata koji se nalaze na prostoru Like. Pojedini objekti nastali su već nakon Mira u Srijemskim Karlovcima 1699., kada je dogovoreno razgraničenje između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva, no neki su podignuti i nakon raznih sporazuma koji su uslijedili nakon njega (poput Mira u Požarevcu 1718. te Mira u Svištovu 1791.) i već kako se pomicala granica prema istoku. ■

Povijesni pregled

Osmanlijske ambicije širenja na zapad i osvajanja Balkanskog poluotoka, a kasnije i cijele jugoistočne Europe tijekom kasnog srednjeg vijeka, postepeno ugrožavaju Hrvatsko – Ugarsko kraljevstvo. Postojeći sukobi među državama, kao i oni između visokog plemstva i centralne vlasti, uvelike ometaju kolektivne obrambene napore, a u isto su vrijeme pokušaji plemićkih feudalnih vojski da na bojnopolju zaustave osmanlijsku prijetnju, bili neuspješni. Negativan razvoj situacije kulminaciju doživljava u bitci na Mohačkom polju 1526., kada je stradao posljednji hrvatsko – ugarski kralj Ludovik II. Uslijed razvoja događaja, hrvatsko plemstvo na saboru u Cetinu 1527., bira austrijskog nadvojvodu Ferdinanda I. Habsburškog za kralja. Novi se kralj obvezuje suzbiti osmanlijsku prijetnju i spriječiti daljnja osvajanja. Ovu godinu uzimamo kao početak organizacije Vojne krajine i višestoljetnih napora suzbijanja osmanlijske prijetnje pod habsburškim vodstvom.

Vojna krajina je započela život kao nekoliko kraljevskih gradova organiziranih u kapetani-

je, a svoj kraj dočekala kao područje isključivo pod vojnom upravom i izuzeto od vlasti i odluka Hrvatskog sabora. U razdoblju od 350 godina prošla je više organizacijskih promjena i reformi. Svrha reformi bila je efikasnija obrana, ali i oblikovanje lokalnih prilika u korist bečkog dvora. Osmanlijska prijetnja predstavljala je slojevit problem na koji feudalne vojske, plemstvo, kao i sam postojeći sustav, nisu imali adekvatan odgovor. Obrana je uvelike ovisila o volji i mogućnostima plemstva u zaštiti svojih posjeda, što se pokazalo osobito otežanim nakon desetljetnih pljačkaških pohoda koji su umanjili ili uništili izvore prihoda. Uz to, posljedična depopulacija ratom zahvaćenih prostora uskraćuje domicilnim utvrdama, uglavnom srednjovjekovnim utvrđenim gradovima pristup ljudstvu, hrani i drugim resursima nužnim za njihovo održavanje. Struktura gradnje srednjovjekovnih utvrđenja s relativno malim posadama, pokazala se kao laka meta u napadima artiljerijskim oružjem.

Stoga se pristupilo centralizaciji graničnih područja, izgradnji novih utvrđenja modernijeg tipa, kao i nadogradnjama postojećih utvrđenja.

To je popraćeno novim naseljavanjem, prvenstveno slobodnih seljaka koji su mogli obavljati vojnu službu, kao i davanjem novih sloboda postojećem stanovništvu kako bi se što više umanjili troškovi obrane. Financiranje Vojne krajine preuzimaju drugi dijelovi Monarhije, specifično kranjski i koroški staleži.

Mir u Srijemskim Karlovcima

Karlovački mir je mirovni ugovor koji su 26. siječnja 1699. u Srijemskim Karlovcima potpisali predstavnici Svete lige (Habsburška Monarhija, Mletačka Republika, Poljska, Rusija) i Osmanskog Carstva. Označava završetak rata započetoga 1683. pohodom velikoga vezira Kara Mustafa-paše na Beč. Granica Osmanskog Carstva prema Habsburškoj Monarhiji povukla se na tokove rijeka Save i Une. Habsburški car Leopold I. stekao je između ostalog hrvatska područja do Une i južno od Velebita, a iz hrvatskog teritorija izdvojen je prostor između rijeka Vrbasa i Une s Bosanskim Novim, Bosanskom Dubicom i Bihaćem, dio Posavine te uski pojas u istočnoj Lici (Ličko Pounje).

Vojni sukobi na granici 1737. – 1739.

Početak Austrijsko – Turskog rata, pukovnik Raunach s vojskom od oko 4000 vojnika, uglavnom sastavljenih od ličkih i senjskih krajišnika, kao i manjim brojem topova kreće

na Vakuf s ciljem osvajanja okolnih utvrda. Nakon kraće opsade prisiljen je povući se zbog dolaska većih osmanlijskih snaga koje su se okupljale na Bjelajskom polju, istočno od Vakufa. Prilikom povlačenja, osmanlijske snage su uspješno izvršile prepad na Raunacha pored mjesta Kalati i nanijele težak poraz austrijskim snagama. Sam pukovnik Raunach je poginuo i uz njega pet časnika, kao i 273 regularna vojnika te 3 krajiška časnika i 322 krajišnika. Među ranjenicima nalazio se lički nadkapetan, Franz von Topp koji je preminuo po dolasku u Udbinu, a sahranjen je u gospićkoj kapelici sv. Ivana Nepomuka.

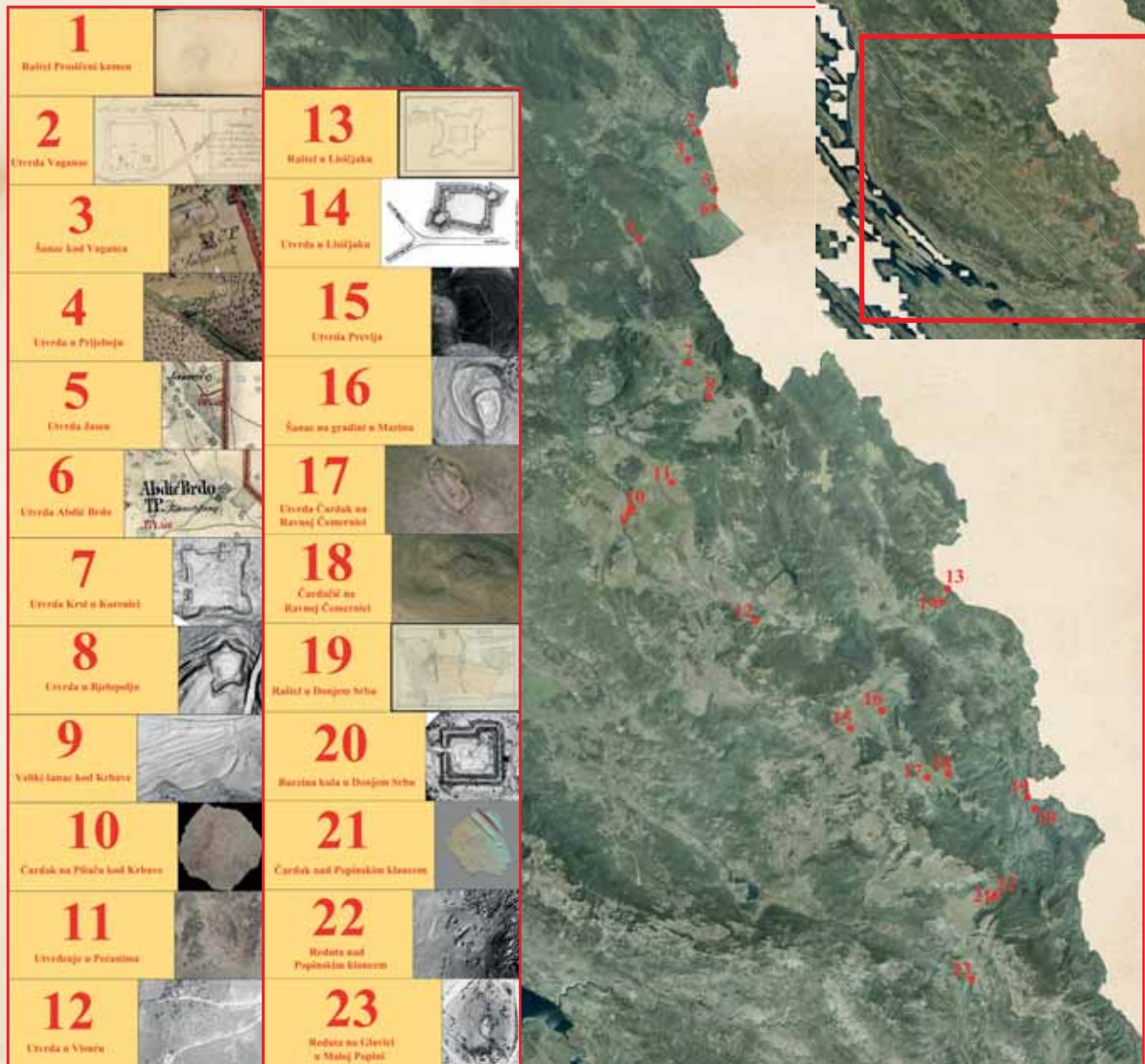
U kolovozu 1739. vojvoda Medina Rukavina izveo je pljačkaški pohod na Bjelajsko polje. Istog mjeseca kao odmazdu, osmanlijska vojska provodi protunapad, predvođena trojicom paša. Prodiru na krbavsko područje te preko Mazina sve do Gračaca i Sv. Petra nakon čega se povlače natrag u Bosnu. U povlačenju su im krajiške snage nanijele teške poraze na Gubavčevu polju (kapetan Došen), kod Mazina (nadkapetan Depoczi) i kod Velike Popine (kapetan Martin Knežević i porkulab Ivan Kalinić).

Vojni sukobi na granici 1788. – 1791. i mir u Svištovu

Tijekom 1788. proveden je veći broj austrijskih upada na osmanlijska područja u svrhu zauzimanja bitnih položaja na području Unca

i Grahova, kao i pljačkaški pohodi prema Livnu, Glamoču i Petrovcu. Ovi su pohodi trebali omogućiti prelazak osmanlijskih kršćanskih podanika na austrijsko područje te otežati logistiku osmanlijskih snaga. Na području Une 1789., okupila se veća osmanska vojska koja ugrožava austrijske položaje oko Unca. 22. svibnja dolazi do napada na utvrđene dijelove Ličke pukovnije kod Bobarovca, što rezultira velikim žrtvama na obje strane. Unatoč obrani položaja, austrijske se snage povlače zbog nadmoćnog neprijatelja, koji zatim prodire prema Srbu i Dobroselu. Srb je pritom spaljen, a dijelu Ličke pukovnije koji brani Dobroselo, u pomoć dolazi oko 2000 otočkih krajišnika. Zajedničkim snagama, 27. svibnja uspješno odbijaju osmanlijski napad, nanoseći im velike gubitke. Zbog nadmoći osmanlijske vojske, preko noći se krajišnici povlače do Mazina, ali se povlače i osmanlijske snage zbog pretrpljenih gubitaka i ugrožavanja Izačića od strane maršala Laudona. Granično područje izloženo je čestim napadima Osmanlija, a te godine su to krajiški položaji Željava, Priboj i Frkašić um(n)ka, no bezuspješno. U idućoj godini poduzet je manji broj upada na osmanlijski prostor, no već krajem godine potpisano je primirje te 1791. i službeni mirovni sporazum u Svištovu. Odlukama Svištovskog mira, Habsburškoj Monarhiji je pripalo novih 955 km² teritorija uz bosansku granicu s Cetinom, Drežnikom, Vagancem i Lapcem. Teritorij koji je dobiven

Svištovskim mirom, odijeljen je od unutrašnjosti neprohodnim planinskim lancem (*Gebirgskette*) koji se proteže sjeverno od *Triplex Confinium* (područje razgraničenja Habsburškog i Osmanskog Carstva te Mletačke Republike) do iza Plitvičkih jezera gdje se spaja s gorjem Mala Kapela. Ovaj *gebirgskette* uglavnom je poznat pod imenom Plješivica. Nekada je granična linija pratila vrhove (*Ram*) tog gorja, bila je lako branjiva i u potpunosti je pokrivala unutrašnjost od pljačkaških upada. Pomicanjem linije u nizinu prema Bihaću i Uni nakon 1791., granica je najvećim dijelom postala otvorena te je u novom ravničarskom pojasu zemlje pružala malo zaštite. Granični objekti uz rijeku Unu bili su dobro zaštićeni, ali je obrambena linija na rijeci bila uvelike diskreditirana jer su Osmanlije zadržali iznimno važnu Ostrovicu na lijevoj obali. Sve pogranične fortifikacije postavljene su na strateški važnim lokacijama, uz komunikacije i s vizualnom kontrolom prostora, vodeći se geomorfološkim odlikama terena. Tek s okončanjem procesa podizanja (*hergestellt*) novih pograničnih sela, odnosno povećanjem mase kordonskog stanovništva, mogla se ustrojiti efikasna obrana. Značaj novih krajiških sela dodatno je potencirala odredba mirovnog ugovora u Svištovu kojom je bilo zabranjeno podizanje novih utvrda na demarkacijskom terenu, a ograničene su i građevinske intervencije na postojećim objektima. ■

Tipovi pograničnih objekata

Pogranične fortifikacije bile su postavljene na strateški važnim lokacijama, uz komunikacije i u odnosu na geomorfologiju terena.

Kao najbrojniji objekti, čardaci su imali funkciju poveznice između stražarnica (*Blochhaus*). U kontekstu sanitarnog kordona (obrambeno – sanitarnog sustava) čardaci su podizani na način da se danju mogu vidjeti susjedni čardaci, a noću čuti alarm/signal za uzbunjivanje. Kordonom su patrolirale straže serežana. Straža je krajišnicima bila izrazito zahtjevna, obično je trajala jedan tjedan, uz ponavljanje svakih šest ili sedam tjedana.

Godine 1792. na slunjskom je kordonu bilo 18, na ogulinskom 80, otočačkom 40, a na ličkom 96 serežana. U svakoj pukovnici nalazila su se i dva *serežaner capo*.¹

Selima ovog područja konstantno je prijetila opasnost od napada bosanskih krajišnika te su sela branjena čardacima, palankama, kao i redutama koje su podizane i na drugim, strateški važnim lokacijama, npr. riječnim gazovima, odnosno mjestima gdje se pri niskom vodostaju može preći rijeka, što se osobito odnosilo na rijeku Unu.² U redutama se u slučaju potrebe

Kameni temelj čardaka na Ravnoj Čemernici

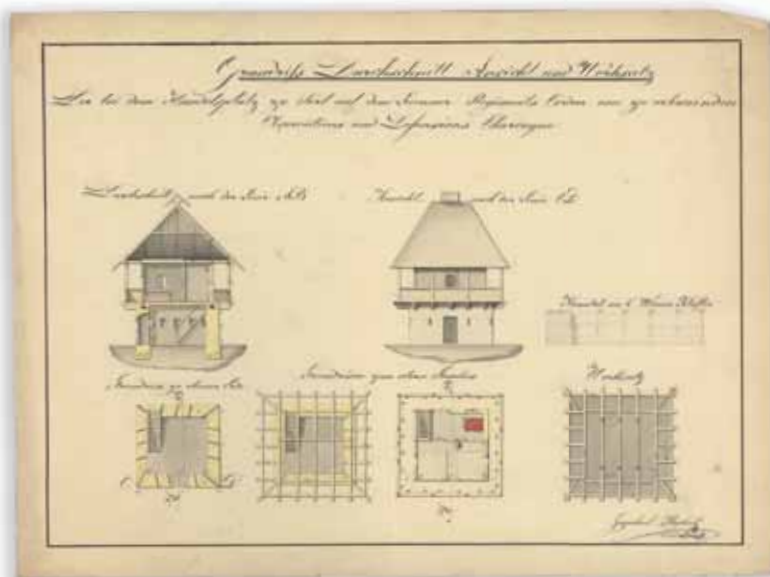
moglo smjestiti ne samo vojnike i artiljeriju, već i ugroženo stanovništvo.

Plješivica se prije posljednjeg rata između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva (1788. – 1791.) mogla prijeći samo preko tri komunikacije (*Fußsteigen*), preko Vlaisavljevića staze (Vlaisavlevicha sztaza), Skipine i i F(o)rkašić Unka. Uspion na Plješivicu je trajao tri, a silazak s planine dva sata. U slučaju prelaska vojne postrojbe u dvorednoj koloni, prelazak je trajao najmanje osam sati. Pomicanjem granične linije s Plješovice prema rijeci Uni, pojavili su se sigurnosni problemi jer je bilo teško osigurati sigurnu odstupnicu preko planine u slučaju opasnosti.

1 HR-HDA-881, Zbirka rukopisa, Spomenica Slunjske krajiške pukovnije, str. 8

2 HR-HDA-1700, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, Represivne akcije protiv Bosanaca 1834.-1845., 1834-8-2, Petrinja 30. kolovoz 1834.

Pri uređenju graničnog pitanja nakon potpisivanja mirovnog sporazuma 1791. u Svištovu, dogovoreno je između ostalog, da Osmanlije neće pristupiti 600 koraka blizu habsburških šanaca i stražarnica, a habsburške patrole bliže od 300 koraka do osmanske strane. Rašteli su također otvoreni za trgovinske aktivnosti, ali je u svakome morao biti prisutan jedan časnik zadužen za red. Također je navedeno da, ukoliko je potrebno, rašteli mogu biti preseljeni na drugo mjesto. Nadalje, ukoliko svi tada postojeći šanci nisu mogli biti zaposjednuti, u praznim je šancima morao ostati najmanje jedan dočasnik i šest vojnika koji su se trebali brinuti o stanju šanaca.

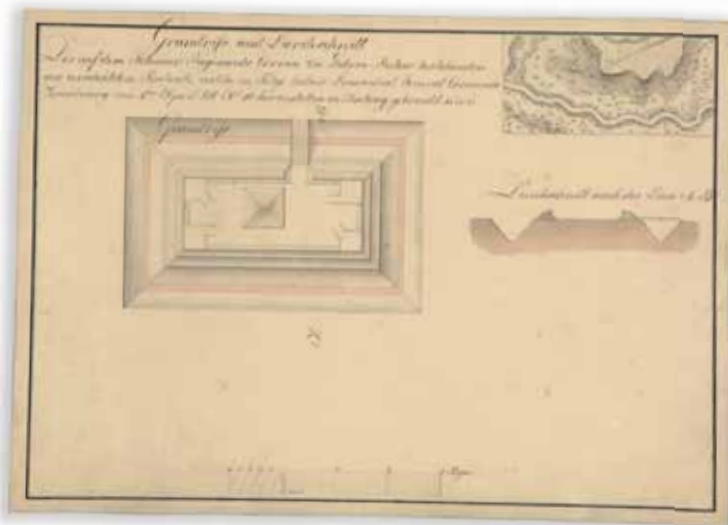

Austrijski nacrti čardaka Ličke pukovnije (Donji Srb)

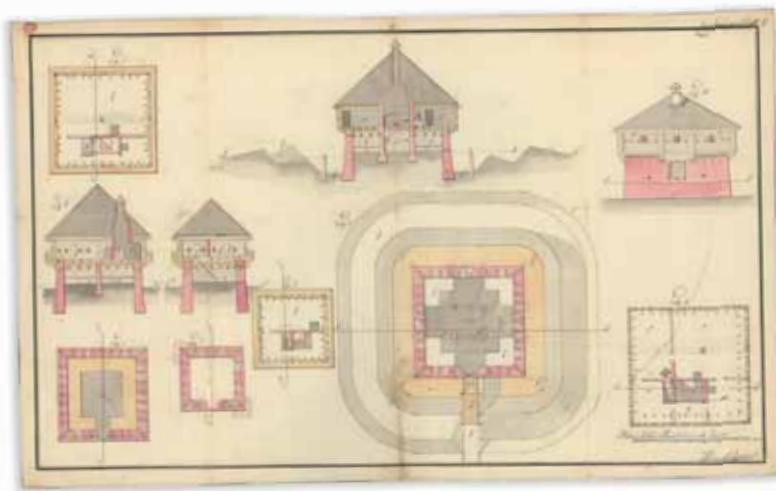
Čardak

Termin svoje izvorište ima u perzijskom jeziku i označava građevinu podignutu na četiri stupa. Čardaci, odnosno stražarnice (stražbenice ili straže), građeni su na važnim komunikacijama i na položajima koji su omogućavali nadgledanje terena i prolaza. Njihova brojnost je povezana s uspostavom sanitarnog kordona uz granicu s Osmanskim Carstvom, što seže u 1720-te, da bi se prvi čardaci u sklopu tog novog obrambeno-sanitarnog sustava pojavili oko 1740-ih.

Čardaka kao stražarnica, bilo je i ranije te se u izvorima spominju u 16. st. Građeni su na graničnoj liniji na distanci od oko 15 – 30 sati hoda. Prema povjesničaru Mirku Valentiću, na

Austrijski nacrti prikaz redute Slunjske pukovnije (Petrov Rebar)

Austrijski nacrt čardaka sa šancima

teritoriju jedne krajiške satnije smještene uz granicu, obično se nalazilo između 6 i 8 čardaka, a svaki je čardak čuvalo između 6 i 10 krajišnika ovisno o stupnju opasnosti od širenja zarazne bolesti. Veličina im je bila različita i za različita područja, ali uglavnom prema identičnom arhitektonskom predlošku, podizan je kao četverokutna dvokatnica s puškarnicama u zidovima prizemlja, balkonom koji je okruživao cijeli prvi kat i piramidalnim krovom s dimnjakom. Obični su čardaci mjerili oko 7x7 m, dok su "časnički" ili "satnički" čardaci (njem. *Officiers* ili *Hauptmanns – Tschardaken*), što se opsega tiče, bili gotovo dvostruko veći, s kapacitetom za 14 do 18 vojnika. Te najveće stražarnice imale su predvorje, kuhinju i blagovaonicu za obične vojnike i staju za tri konja u prizemlju te na prvome katu hodnik, spavaonicu za obične vojnike, sobu i kuhinju za časnika i zahod.

Čardak je u osnovi stražarnica i osmatračnica koja nije služila pružanju ozbiljnog otpora već nadgledanju neprijateljskih namjera i kontroli prostora te uzbuđivanju pozadine – vituljačama, pučnjevima (puške, mužari), zvonjavom ili pismenim putem. Posade su imale zadaću sprječavati razbojničke upade te nadzirati kretanje stanovništva, osobito u slučajevima epidemija. Posade su se smjenjivale na tjednoj ili mjesečnoj razini.

Reduta

Reduta (*Redoute*) je francuski i njemački naziv za manju utvrdu izgrađenu najčešće od zemlje. Bila je to utvrda zatvorenog, poluzatvorenog ili otvorenog tipa poljske fortifikacije, podizana u formi višekutnika (najčešće trapeza ili pravokutnika) s tzv. *grkljanom*, odnosno ulazom na najmanje izloženoj strani. Iz redute se moglo vatreno djelovati na sve strane. Uglavnom se sastojala od vanjskog rova, grudobrana visokog profila i unutrašnjeg rova, a formirana je za samostalnu obranu. No u nekim slučajevima redute su podizane i u međuprostorima tvrđava ili obrambenih linija nekog položaja.

Šanac

Naziv dolazi od njemačke riječi *Schanze*, što je naziv za sve poljske fortifikacije s visokim profilom. Postojali su šanci otvorenog ili zatvo-

renog tipa. Distanca između šanaca je varirala, ali su morali biti u dometu međusobne vatrene zaštite jedan drugog.

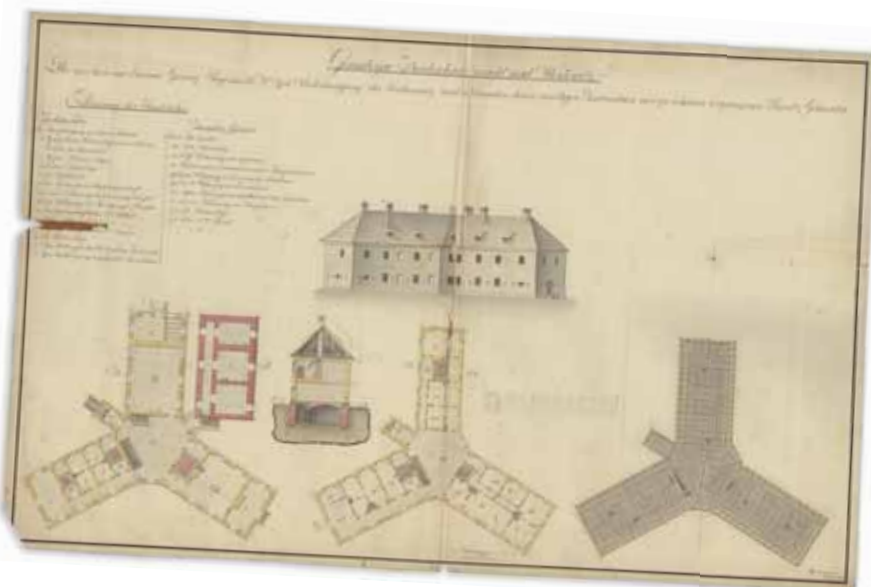
Posadu šanca činio je jedan bataljun s, ili bez topova. Na krajiškom području, osobito od druge polovice i kraja 18. st., podizana su sela pravilnog rastera, osigurana tornjevima, šancima i utvrđenim logorima.³

Gradili su ih sami krajišnici te drugi redovni vojnici. Tako je zapovjedništvo Ogulinske krajiške pukovnije 8. ožujka 1788., na početku Austrijsko-osmanskog rata, tražilo odgovor nadređenih na pitanje mogu li vojnici koji sudjeluju pri izradi zaprjeka i šanaca, primiti mirnodopsku dnevnicu od 4 krajcara.

Palanka

Palanka (tur. *palanka*) je manja drvena utvrda pravilnog tlocrta okružena opkopom i/ili palisadom. Najčešće je služila kao refugij ili manji vojni logor, iako je na krajiškom prostoru bilo planova o njihovom korištenju kao trajno utvrđenih naselja za lokalno stanovništvo.

³ HR-HDA-1700, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, Represivne akcije protiv Bosanaca 1834.-1845., 1834-8-1, 18. kolovoz 1834, bojnik Taborović, str. 3

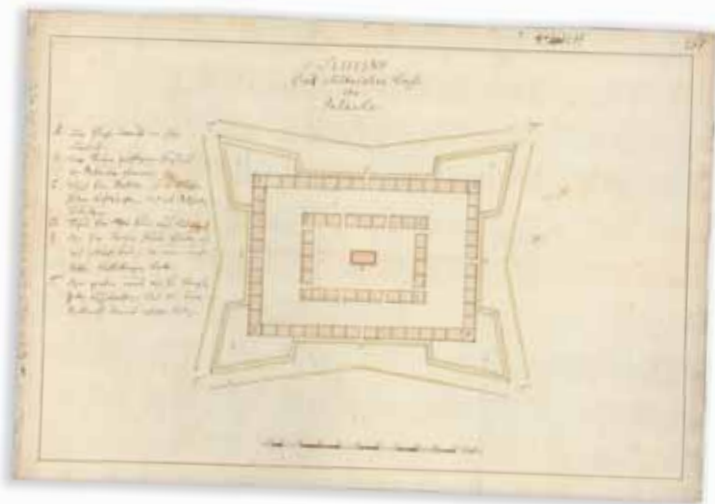

**Austrijski nacrt kontumacijske zgrade
(Lička pukovnija – Donji Srb)**

Kontumac

Kontumaci (njem. karantena) su bile karantenske postaje postavljene na lokacijama važnim u komunikacijskom, trgovačkom i strateškom pogledu. U njima se vršio nadzor međunarodnog prometa te potencijalno zaraženih ljudi, robe i predmeta te je ondje radilo medicinsko i nemedicinsko osoblje.

Kontumac se sastojao od zaraženog i nezaraženog dijela. Zaraženi je dio bio ograđen palisadom i tu se prihvaćalo robu i putnike. Ovdje se nalazio smještaj za putnike, skladište za robu te staja. Nakon završetka karantene prelazilo se u nezaraženi dio, gdje su se nalazile glavna kontumacijska zgrada, spremišta i staje. Glavna zgrada kontumaca imala je formu trokrajke zvijezde, a iste forme nalazimo kod Zavalja,

Austrijski nacrt palanke

Maljevca i Prosićenog kamena, iako je riječ o tri različite kategorije karantenskih stanica.

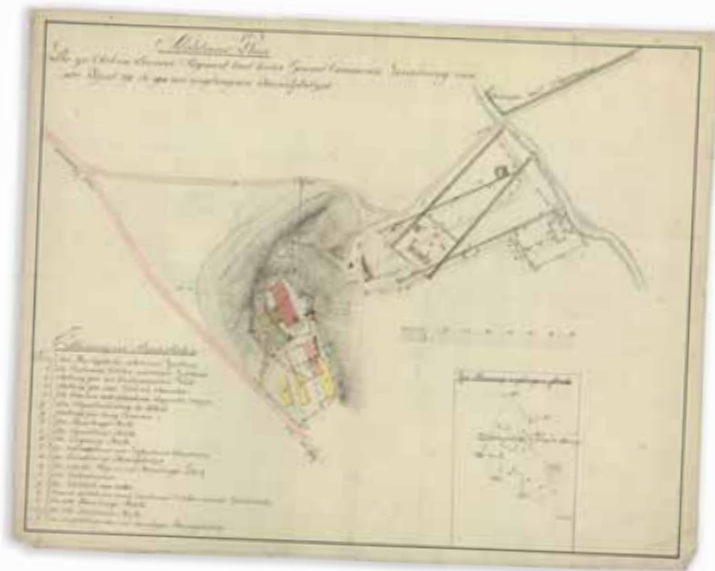
Kao kontumaci na prostoru Hrvatsko-slavonske vojne krajine 1781. su navedeni Zavalje, Kostajnica, Brod na Savi i Zemun, a kao rašteli 1. razreda Maljevac, Stara Gradiška i Mitrovica, odnosno Srb, Lisičjak, Prosićeni kamen, Oblaj, Korlat, Dubica, Jasenovac, Svinjar, Kobaš, Šamac, Županja, Rajevo Selo, Rača, Klenak i Boljevci kao rašteli 2. razreda.

Raštel

Rašteli (njem. *Rastel*) su bili zatvoreni objekti na kojima se u kontroliranim uvjetima mogla obavljati trgovačka aktivnost, ali ne i prelazak osoba preko granice. Na tim mjestima se trgovačka aktivnost (sajmovi) održavala u točno određenim danima, pa

tako Franjo J. Fras navodi da se tjedni sajam u Lisičjaku odvijao subotom, a u Srbu četvrtkom. Odlukom brigadira Vele iz 1772. odobreno je podizanje četiri raštela pod nadzorom tridesetničara, od kojih je onaj za Ličku pukovnicu bio smješten u Udbini.

Nakon Svištovskog mira 1791., na području Ličke krajiške pukovnije uspostavljeni su rašteli u Lisičjaku kod Boričevca i u Srbu. Prema odluci Dvorskog ratnog vijeća iz kolovoza 1791., a u kontekstu određivanja nove granice i premještanja kordona, rašteli su se trebali graditi isto kad i čardaci, dok se za kontumace moralo još pronaći mjesto. ■

Austrijski situacijski plan uređenja raštela u Donjem Srbu prema odredbama Glavnog zapovjedništva od 30. travnja 1819.

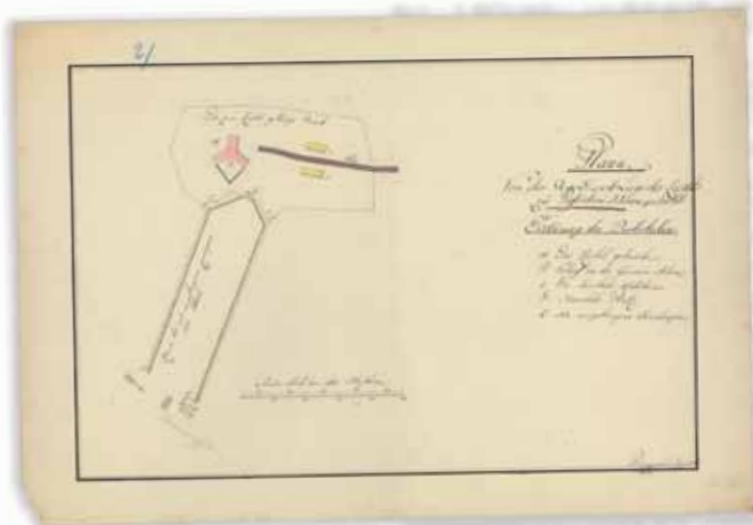
Raštel u Prosičenom kamenu

Lokacija Prosičeni kamen nalazi se na području današnjeg naselja Kordunski Ljeskovac u Karlovačkoj županiji, oko 160 metara zapadno od rijeke Korane i granice s Bosnom i Hercegovinom.

Iako se ne nalazi na području Like, već na području koje je u razdoblju 18. st. pripadalo ogulinskom kordonu, radi blizine ličkog područja, dostupnosti arhivskih po-

Pozicija kontumca u sklopu raštela Prosičeni kamen danas (u pozadini rijeka Korana i državna granica sa Bosnom i Hercegovinom)

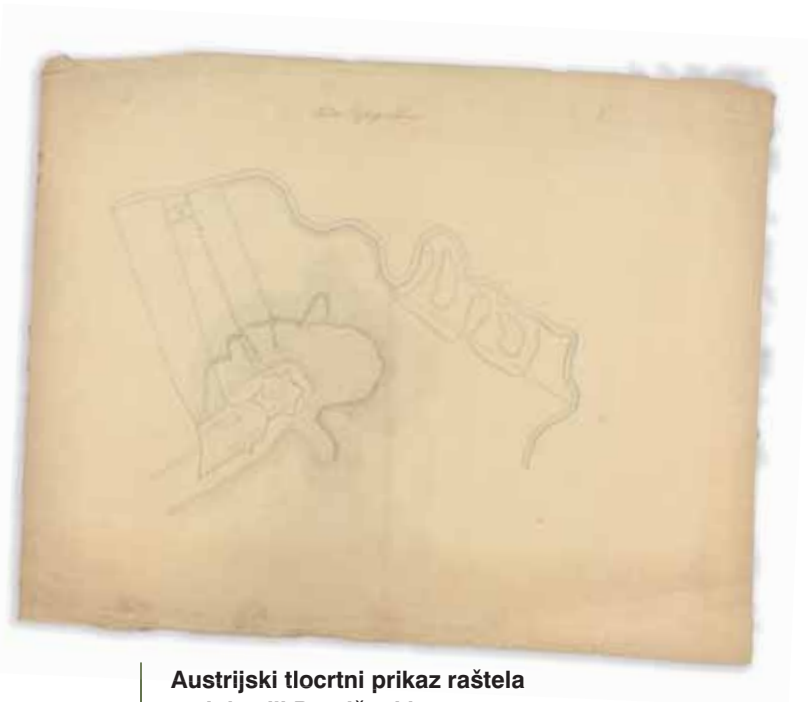

Austrijski tlocrtni plan raštela na lokaciji Prosičeni kamen

dataka te najmanjoj izgrađenosti područja, što je uvjetovalo i najbolju očuvanost lokaliteta u arheološkom smislu, raštel na lokaciji Prosičeni kamen predstavlja ogledni primjer za proučavanje raštela i na obližnjem ličkom području. Navedeno je moguće radi tipološke unificiranosti raštela te postoje velike sličnosti unutar nacrtno dokumentacije izrađene za izgradnju raštela u Prosičenom kamenu i Srbu (danas naselje Donji Srb).

Selo Ljeskovac, s 838 stanovnika, protezalo se uz granicu s Osmanskim Carstvom te je bilo zaštićeno sa šest čardaka i rijekom Koranom. Osmanlije su selo spalili u napadima 1809. i 1813. jer se s druge strane rijeke nalazila čvrsta osmanska utvrda Tržac.

Na južnom kraju seoskog areala nalazio se važan raštel Prosičeni kamen. Postojanje kontumacijske zgrade i ostalih objekata vidljivo je na starim austrijskim planovima, izrađenima radi izgradnje raštela. Jasno se raspoznaju različiti pripadajući objekti: opkopi ojačani palisadama uokolo sajmišta i pristupni put raštelu, kolibe za tridesetnika i vojnu posadu, raštelska/kontumacijska zgrada, opkopom zaštićeni topnički položaj uz raštelsku zgradu, sanitarne kolibe, čardak, bunar/cisterna, stražarnice.

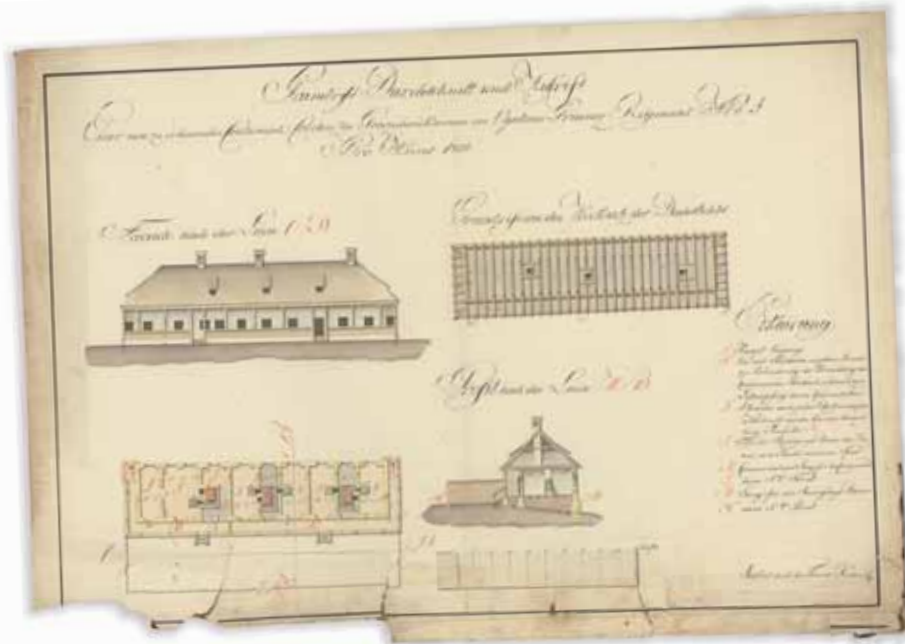
Austrijski tlocrtni prikaz raštela na lokaciji Prosičeni kamen

Ostatci raštela Prosičeni kamen na avio snimku iz 1968.

Pozicija kontumacijske zgrade s pripadajućim objektima smještenima prema sjeverozapadu, zabilježena je i na zračnoj snimci iz 1968. Vidljiv je opkop (šanac) u obliku šesterokrake pravilne zvijezde koji opasava kontumacijsku zgradu, a na nje je prema sjeverozapadu vezan opkop trapezoidnog tlocrta koji je štitio pripadajuće raštelske, vjerojatno sanitarne objekte.

Raštel Prosičeni kamen u razdoblju 18. i 19. st. bio je najvažnije mjesto na ogulinskom

Austrijski nacrt sanitarne kolibe u sklopu raštela Prosičeni kamen

kordonu. Tada se u njemu nalazilo 38 ljudi, a trebalo ih je biti najmanje 80.⁴ Prema povijesnim izvorima, trebalo ga je povisiti i okružiti zidom u obliku *einer sechseckige Starnschanze aufgeführte Crenelirte Envelosse Mauer* (šesterokrake zvijezde izgradnjom zupčastog obrambenog zida), jarkom te instalirati pokretni most.

Kvartir zapovjednika bio je smješten u pozadini, u Novoj Kršlji te je bio okružen zidom *wiereckgebauten Crenelirten* (u formi kvadrata

4 HR-HDA-1700, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, Represivne akcije protiv Bosanaca 1834.-1845., 1834-8-5, Ogulin, 27. kolovoz 1834. str. 2

nazubljenim zidom). Ovdje je bilo odlično mjesto za okupljanje vojske, a u slučaju neprijateljskog napada branila se glavna cesta za Rakovicu.⁵

Raštel je bio meta napada tržačkih krajišnika početkom lipnja 1835. U napadu je sudjelovalo oko 300 bosanskih krajišnika, a kada su prvi put odbijeni, pokušali su se probiti s druge strane, uz potok Toplicu

5 HR-HDA-1700, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, Represivne akcije protiv Bosanaca 1834.-1845., 1834-8-5, Ogulin, 27. kolovoz 1834. str. 3ky,Tu....ky, nečitko, str. 3

Kameno – zemljani humak na poziciji nekadašnje kontumacijske zgrade

koji utječe u Koranu, no i tad su odbijeni. Četiri bataljuna Ličana i Ogulinaca pod zapovjedništvom general-bojnika Rukavine odbila su brojnije osmanske napadače. Osmanlijski napad uslijedio je već u listopadu, nakon čega je general-bojnik Rukavina odgovorio osvetničkim napadom na Kladušu koja je tada spaljena. Tom prilikom posebno se istaknuo Josip Jelačić, kao satnik Druge banske krajiške pukovnije.

U veljači 1846. zbio se posljednji veliki incident kod Prosičenog kamena kada je navodno stradalo više od stotinu Osmanlija. Austrijske vlasti bojale su se odmazde osmanskih krajišnika pa su oko granice koncentrirale 20 000 vojnika, ali do daljnjeg sukoba nije došlo. ■

Fotogrametrijski digitalni snimak današnjeg stanja kontumca u sklopu raštela Prosičeni kamen

Utvrda u Prijeboju i granične utvrde Jasen i Abdić brdo

Austrijska karta Karlovačkog generalata izrađena u razdoblju 1774. – 1775. prikazuje utvrdu peterokutnog tlocrta smještenu na potoku u blizini crkve sv. Petra i Pavla u selu Prijeboj. Selo se nalazi na važnoj komunikaciji kroz Ličku Plješivicu prema Ličkom Petrovom Selu i graničnom prijelazu Izačić, nekad i sad.

Terenskim pregledom pretpostavljene lokacije nisu utvrđeni ostatci utvrde, ali se u blizini danas srušene zgrade lugarnice u Prijeboju, građene sredinom 20. st., na mostovnom prijelazu preko potoka, u koritu vide ostaci masivnije, u kamenu zidane konstrukcije, što sugerira

Utvrda u Prijeboju prikazana na karti Karlovačkog generalata (1774. – 1775.)

da se na istoj lokaciji ili u neposrednoj blizini nalazilo utvrđenje.

Povijesni izvori donose nešto više podataka o utvrđenjima i samom naselju Prijeboj te je upravo u Prijeboju (Priboju) 3. kolovoza 1791., pukovnik Weiler potpisao ekspozice o novoj graničnoj liniji Otočke krajiške pukovnije.

Kameni most u Prijeboju i kamena zidana konstrukcija u koritu potoka

Ivan Devčić u Vijencu kaže: „Priboj je omanje rimokatoličko mjestance, koje se pružilo s obje strane ceste, a broji 410 žitelja. U selu je crkvice, posvećena sv. Petru i Pavlu, koju g. 1847 vlastitim troškom sagradi otočki pukovnik Nikola Maštrović. Tu je i učiona, pa oružnička postaja i dvije krčme. Godine 1789., 11. studenoga, udari 30.000 Turaka na otočkog pukovnika Kulneka, koji je imao znatno manji broj vojnika. Dodje do bitke kod Priboja na t.z. „Sorića Krčevini“. Tri dana odoljevao je Kulnek navali, pa je napokon neprijatelja u bijeg natjerao. Kulnek bude imenovan general-majorom i odlikovan redom Marije Terezije. Iza crkve na Sorića krčevini vide se i danas ostanci šanaca, koji su podignuti 1789.“

Kukuljević u svojim Putnim uspomenama piše da „Iz Petrova sela vodi izpod brda Lišca i gore Pliševice jednaka dobra cesta sve do Zavalja. Tu vidiš uz turski kordun okolicu većom stranom pustu. Grmlje i šikara pokriva crnu i plodnu zemlju, kojoj netreba ni gnoja. S lijeve podiže se oficirska straža Abdić brdo, gdi je svake sriede sajam, na koj dolaze ljudi iz čitave turske Hrvatske, a naši iz trih krajiških pukovnija. Prodaje se skoro samo žito i marva. Kraj ceste ima i brdo Babina greda, na njem rastu same jele, a u kamenu i pećini roje se pčele. Uz cestu vidio sam posvuda kako djevojke pletu cipele, uz starije žene, koje predu. ...Iz ovih misli prene me kao iza sna, na putu prema Priboju, njeki nasip, što ga slučajno ugledah. Kakav je to nasip?

upitah moga šerežana. Ono je šanac gospodine, što ga naši sagradiše prti Turkom! odgovori hladnokrvno šerežanin. „Tako, tako, šancevi i obkopi, gradine i grobovi, to su zaostavši spomenici zemlje ove,“ odgovorih u sebi, a u isto doba obazriv se, ugledah selo Izdačić s kulom, s porušenimi zidovi i ogradami oko te kule.“

Utvrde Jasen i Abdić brdo na austrijskoj vojnoj karti (1865.–1869.)

Kukuljevićev tekst daje naslutiti poveznicu između šanca u Prijeboju i granične utvrde Abdić brdo, odnosno činjenicu da se oba objekta nalaze na istom putu prema granici s Osmanskim Carstvom.

Utvrde Jasen i Abdić brdo nalazile su se uz samu granicu prema Osmanskom carstvu (i danas granica s Bosnom i Hercegovinom) u blizini naselja Izačić (u razdoblju 18. – 19. st. teritorij Osmanskog Carstva). Vidljive su na karti Karlovačkog generalata, ali i na kasnijim kartama izrađenima u svrhu II. i III. vojnog pregleda Habsburškog Carstva (1865.–1869. i 1869.–1887.). Sjevernija utvrda Jasen bila je, prema prikazu na karti, križnog tlocrta te opasana šancem, dok se na istim kartama čini, da je utvrda na Abdić brdu bila nešto veća, kvadratnog tlocrta te zaštićena bastionima. Obje se lokacije nalaze na području sklopa nekadašnjeg vojnog aerodroma Željava te su uništene izgradnjom objekata za potrebe JNA u drugoj polovici 20. st. Danas ih je moguće prepoznati kao povišene brežuljke uz samu granicu s BiH, a na Abdić brdu se nazire šanac. Obje ove pozicije i danas imaju istu funkciju kao i u vremenu izgradnje utvrđenja.

Zajedno s utvrdom u Prijeboju vjerojatno su činile isti obrambeni sklop koji je osiguravao strateški važnu prometnicu, omogućavao brz dolazak novih snaga u slučaju graničnog incidenta ili odstupnicu graničnim postrojbama. ■

Utvrde Jasen i Abdić brdo danas

Utvrde u Vaganacu

Područje naselja Vaganac uz granicu s Osmanskim Carstvom pripalo je Habsburškoj Monarhiji odlukama Svištovskog mira 1791. te pripada ravničarskom području uz granicu s Osmanskim Carstvom. Prema zapadu prostor je zatvoren Ličkom Plješivicom, a prema sjeveru koritom rijeke Korane. Riječ je o teže branjivom graničnom području, koje je posljedično šticebrojnijim utverdama te stoga ne čudi da su se na području Vaganca nalazile dvije.

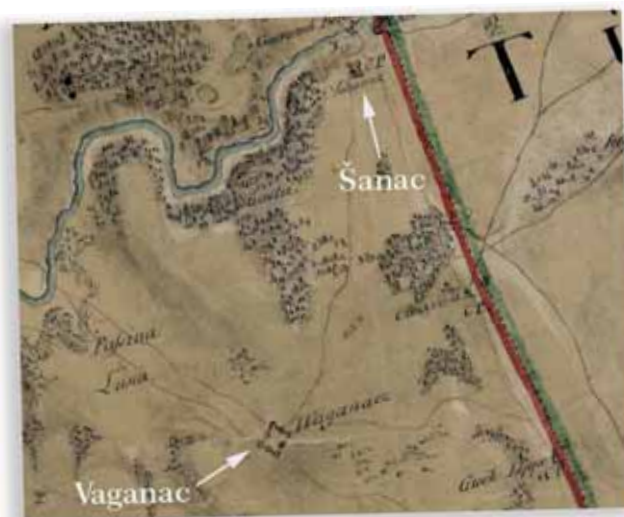
Prema povijesnim izvorima, naselja Vaganac i Rešetar u potpunosti su naseljena 1796., par godina nakon početka kolonizacije, za nove naseljenike, više nije bilo mjesta.⁶

Austrijska karta Karlovačkog generalata izrađena u razdoblju 1774.–1775. prikazuje obje utvrde, što sugerira da su iste izgrađene i prije mira u Svištovu. Veća se utvrda (*Waganacz*) nalazila na području središta današnjeg naselja, a manja (*Schancz*) u samom uglu kojeg čine korito rijeke Korane i granica s Osmanskim Carstvom, oko 2.5 km sjeveroistočnije. Manja utvrda (šanc) prema karti bila je križnog tlocrta sa četiri ugaone kule (slično utvrdi u naselju Visuć), dok je na satelitskim snimkama vidljiva struktura u obliku rova koja se od utvrde prema

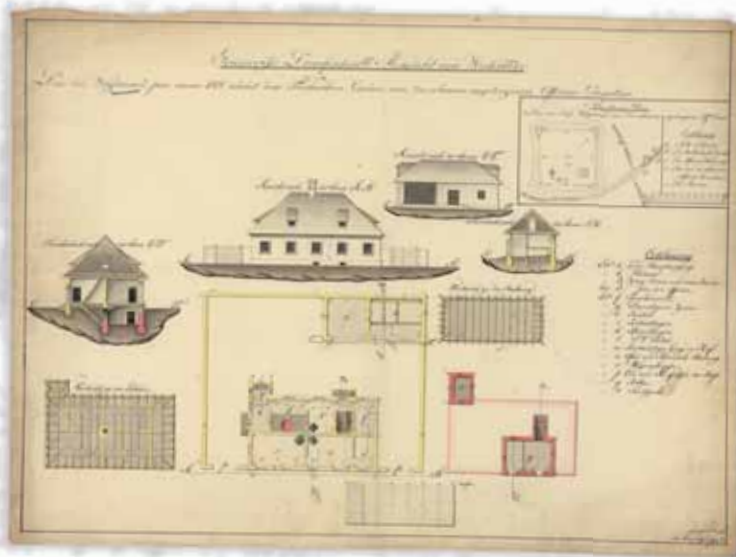
6 HR-HDA-426, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, kutija 36, 1796-66-99, Ogulin, 22. ožujak 1796.

Pozicija šanca u blizini granice sa Bosnom i Hercegovinom

Utvrde u Vaganacu na karti Karlovačkog generalata (1774.–1775.)

Austrijski nacrt s prikazom tlocrta utvrde u Vagancu

jugu prostire u nazubljenoj (cik – cak) formi. Lokacija manje utvrde danas se nalazi u minski sumnjivom pograničnom području.

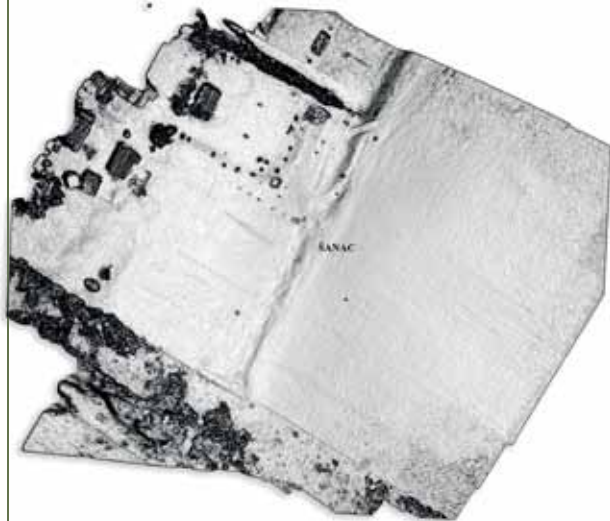
Veća je utvrda prema povijesnom kartografskom prikazu bila pravokutnog tlocrta s većim ugaonim kulama kružnog tlocrta i manjim kulama kvadratnog tlocrta po sredini spojnih zidova (kortine). Na povišenoj poziciji utvrde danas se nalazi dio naselja Donji Vaganac sa zgradom osnovne škole te je moguće prepoznati jedino tragove šanca na dužoj, jugoistočnoj strani utvrde.

Austrijski nacrt, nastao vjerojatno 1818. za potrebe izgradnje poučavališta časničkog kvartira s konjušnicama unutar utvrde u Vagancu,

donosi neznatno izmijenjen raniji tlocrtni prikaz sa smještajem utvrde na raskrižju puteva prema Rakovici, Drežniku, Jasenu i Izačiću te Ličkom Petrovom Selu i Zavalju. I na ovom tlocrtu, kvadratna utvrda je okružena šancem, a na uglovima se sada nalaze polukružne kule. Dva ulaza su na južnoj strani, a unutar utvrde vidi se katolička crkva sa župnom zgradom u jugozapadnom te planirana zgrada poučavališta u jugoistočnom kvadrantu. U južnom dijelu utvrde pozicioniran je bunar.

Kako se južnije od vaganačke utvrde nalaze Jasen i Abdić brdo, na nekadašnje straže serežana i danas podsjeća toponim

Šerežišta. ■

Reljefni prikaz na poziciji nekadašnje utvrde u Vagancu

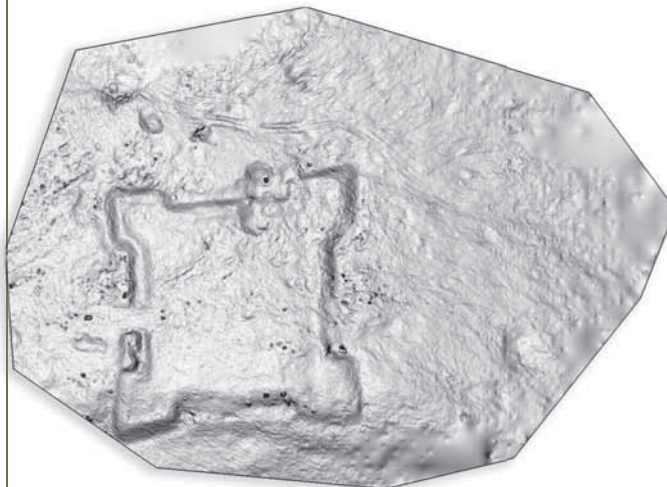
Utvrda Krst u Korenici i utvrda Šanac u Bjelopolju

Lokacija Krst nalazi se usred Koreničkog polja (kota 674), između Šeganovca i Gradine Koreničke. Riječ je o nižem kamenitom brežuljku bez većeg raslinja, pored kojeg sa sjeverne strane teče potok Korenica/Matica. Stručni istraživački tim Arheološkog muzeja u Zagrebu, 2014. utvrdio je pregledom dostupnih avio-fotogrametrijskih snimaka, na južnoj strani Krsta konture utvrde s bastionima. Konture upućuju da je na toj lokaciji nekad postojala utvrda jednostavnog, četvrtastog oblika, koja je na svakom uglu imala poligonalni peterokutni bastion (ukupno četiri), što je potvrđeno terenskim arheološkim pregledom koji je isti tim naknadno proveo.

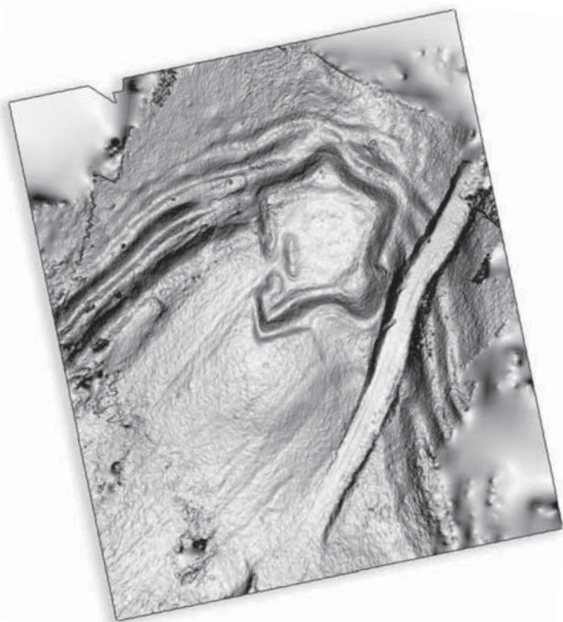
Sama utvrda s bastionima na terenu nije vidljiva. Konture koje se uočavaju na avio-fotogrametrijskim snimkama, ostaci su šanca koji je okruživao utvrdu. Tlocrt utvrde, dimenzija 50x50 m je jednostavan, sa četiri peterokutna bastiona na svakom uglu. Na zapadnoj strani, osim plitkog jarka, otprilike po sredini, nalazi se i nasip, vjerojatno rampa koja je mogla služiti kao ulaz u zdanje. Pozicija je imala odličnu vizualnu komunikaciju s istovre-

Zračna fotografija utvrde Krst

Digitalni model reljefa s jasno vidljivim konturama utvrde Krst

Digitalni model reljefa s vidljivim ostacima manje utvrde u sklopu većeg utvrđenja Šanac kod Bjelopolja

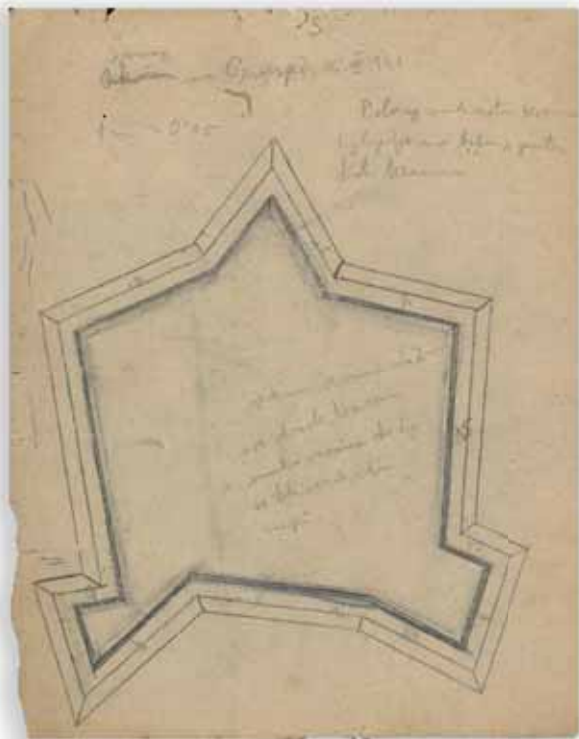
Zračna fotografija utvrde Šanac u Bjelopolju

menom utvrdom na brdu Šanac kod Bjelopolja, udaljenom 3,5 km u smjeru jugoistoka.

Lokacija Šanac nalazi se istočno od državne ceste i sjeverno, iznad naselja Bjelopolje (kota 730). Pogled s brijega omogućava vizualnu kontrolu nad cjelokupnim Koreničkim poljem te dolinom Frkašić. Na avio-fotogrametrijskim snimcima jasno je vidljivo da je brijeg opasan dvostrukim šancem širine oko 26 metara čime je formiran utvrđeni prostor tlocrtno srolikog oblika i površine oko 14,5 ha. Na istočnoj strani vidljivi su proboji u šancu koji moguće predstavljaju nekadašnje ulaze u prostor utvrđenja. Na samom sjevernom vršku te unutar utvrđenja tlocrtno se raspoznaju obrisi manje utvrde zvjezdastog oblika koju čini

Fotogrametrijski digitalni snimak utvrde Šanci u Bjelopolju

Crtež Većeslava Henneberga

pet međusobno povezanih bastiona, također okruženih šancem. Utvrda se nalazi na površini od oko 1100 m². Struktura se izdiže u odnosu na okolni teren za oko 1,5 do 2 metra.

Tlocrt utvrde izradio je i Većeslav Henneberg, smjestivši ju na obližnji brijeg Prijesp, ali je očito riječ o istoj utvrdi.

Iz rasporeda utvrda jasno je da su branile širok prostorni pojas prema Ličkoj Plješivici i strateškom prolazu kod Frkašića (Frkašić umka/unka) te prema jugu u Krbavu. ■

Utvrđenje u Pećanima i Šanac i čardak na Pišaću

Prilikom razgraničenja između područja koja su dospjela pod upravu Unutrašnje austrijske dvorske komore te Vojne krajine, u studenom 1701. navodi se da je granična linija išla iza ruinirane utvrde Pišač („vnd hinter dem ruinirten schloss Piszach auf der höhe des ernanten berges Szridnia gora genant vnd weiter bis hinter das schloss Gratschacz auf der berg Rhezhicza“), a Krajiško povjerenstvo navodi 7. ožujka 1721. da je potrebno ponovo načiniti zasjeke te, između ostaloga, utvrditi i Bunić (Vunich).

Pišač je nekadašnji naziv današnjeg naselja Krbava, a riječ je o lokaciji na rubnom dijelu Ličkog sredogorja s odličnom vizualnom kontrolom najužeg dijela Krbavskog polja. Zahvaljujući toponimu Veliki šanac na lokaciji je prepoznata, površinom velika struktura polukružnog oblika uz južni rub ceste prema Podlapcu. Riječ je o kameno – zemljanom nasipu koji okružuje veći zaravnjeni plato s, čini se, pristupnom rampom na južnoj strani. S platoa se otvara pogled prema jugoistočnom dijelu Krbavskog polja i Udbini.

Oko 280 metara u smjeru sjeveroistoka te sjeverno od ceste prema Krbavi, na nešto

**Zračna fotografija Velikog šanca
iznad današnjeg naselja Krbava**

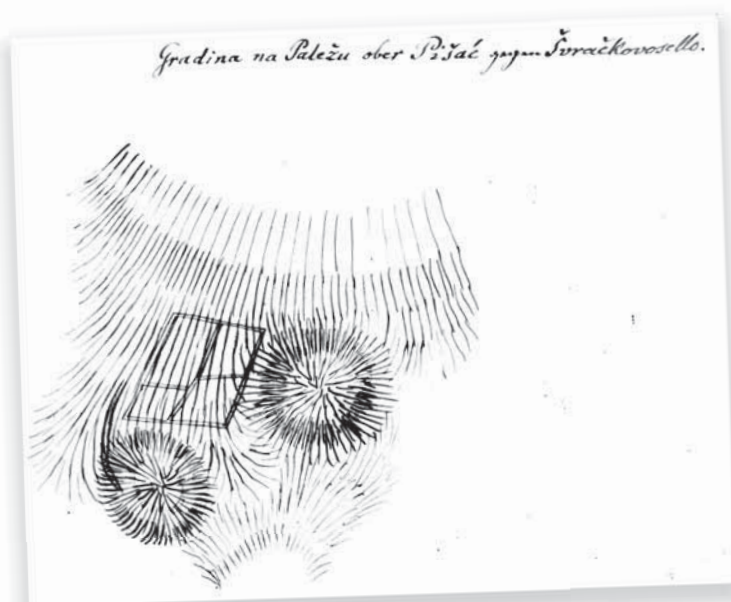
**Digitalni
reljefni prikaz
Velikog šanca**

višoj poziciji mogu se raspoznati tragovi objekta pravokutnog tlocrta. Iako je moguće pretpostaviti da je ovdje riječ o ostacima čardaka, za isto ne postoji potvrda u toponimiji ili povijesnim izvorima. Nacrt lokacije koji je izradio Mijat Sabljar, nedvojbeno prikazuje tlocrt četverokutnog objekta te ga naziva gradinom na Paležu iznad Pišaća/Krbave.

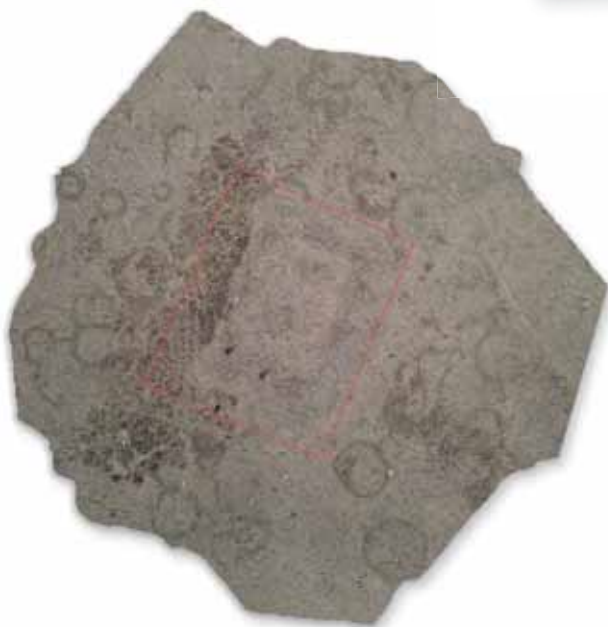
Na istočnoj strani Krbavskog polja te na poziciji prvih povišenih terasa uz samo polje koje pripadaju području naselja Pećani, vidljiva je slična i jasno raspoznatljiva polukružna struktura kameno – zemljanog tipa. Pregledom krčevinskih kamenih gomila uokolo strukture, utvrđeno je da iste sadrže ostatke novovjekovnih keramičkih posuda. U povijesnim i arhivskim dokumentima zasad nisu poznati podatci koji bi potvrdili da je riječ o novovjekovnom utvrđenju. Međutim, sama pozicija nasuprot lokacije Pišaće moguće sugerira kontrolu nad putevima između vojno ključnih središta, Udbine i Bunića.

U povijesnim izvorima za Bunić se navodi da je u njemu smještena kumpanijska postaja

te da je veliko selo s jednom posve razrušenom gradinom (kula), koju su sagradili Turci. Kada su je oni napustili, služila je kao stambeni objekt nekoliko godina buničkim zapovjednicima, sve dok zapovjednikom nije imenovan Gideon Ernst Laudon koji je sagradio i nastanio kapetanski kvartir. Mjesto je 1765. ustupljeno Otočkoj pukovniji. Laudon je ovdje služio kao boжник te su njegova dva sina i sahranjena pored župne crkve Male Gospe. ■

Crtež Mijata Sabljara

Fotogrametrijski snimak pretpostavljenog čardaka na Pišaću

Fotogrametrijski snimak utvrđenja u Pećanima

Utvrda u Visuću

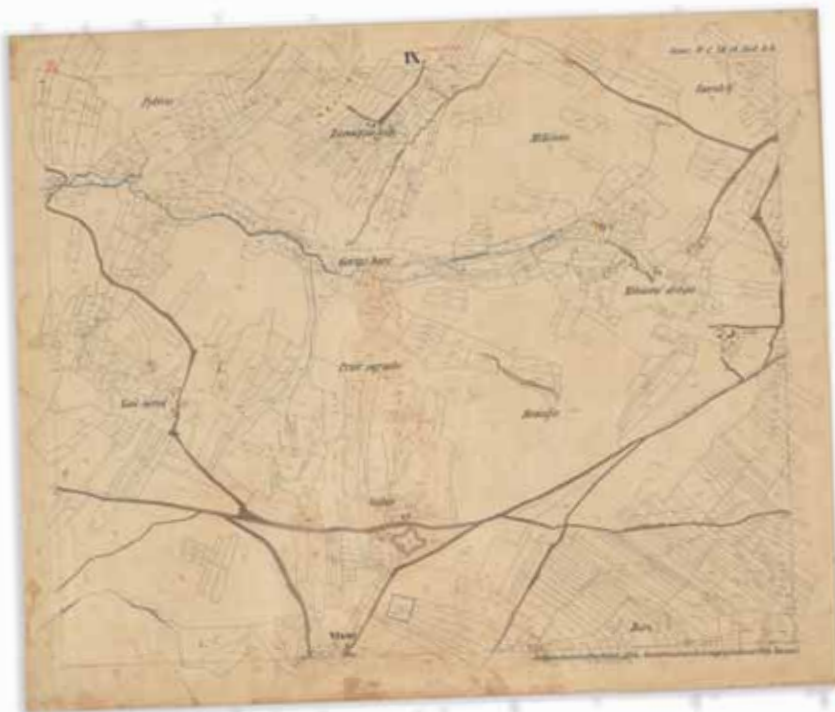
Lokalitet Veljun – Logorište nalazi se u naselju Visuć, sa sjeverne strane povijesno važne cestovne komunikacije preko prijevoja Kuk od Udbine do Donjeg Lapca.

Utvrda u Visuću nije vidljiva na karti Karlovačkog generalata izrađenoj 1774. – 1775., ali jest na vojnoj karti Hrvatske 1865. – 1869., vojnoj karti Habsburške Monarhije 1869. – 1887. i katastarskoj karti iz 1875.

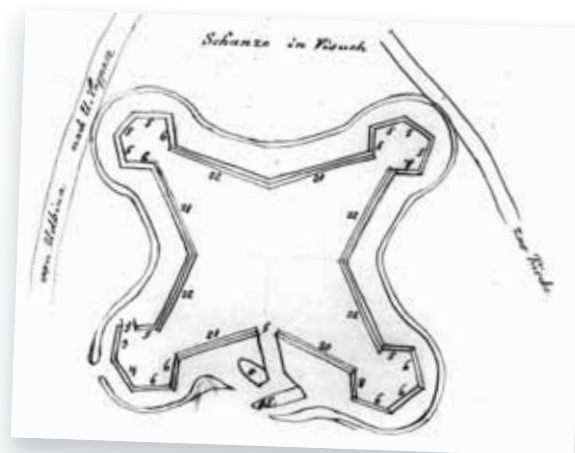
Povijesni podatci navode Visuć kao veliko selo u kojem živi 1209 stanovnika, a toponim Logorište potvrđuje povijesni podatak da je 1791. u Visuću bilo logorovanje. Možda se upravo prilikom logorovanja uočilo da je pozicija strateški značajna te da je nužno podignuti utvrdu.

Kotirani tlocrt utvrde donosi Mijat Sabljar u prvoj polovici 19. st. te je vidljivo da je riječ o utvrdi tlocrtnog oblika četverokrake zvijezde sa kulama šesterokutnog tlocrta na vrhovima krakova. Zajedno sa šancem utvrda se prostire na površini od oko 5600 m².

Ostaci su jasno vidljivi na zračnom snimku iz 1968., kada se područje zasigurno intenzivnije stočarski iskorištavalo, a danas se tek razaznaju tragovi utvrde omeđene šancem. ■

Utvrda u Visuću prikazana na katastarskoj karti iz 1875.

Crtež Mijata Sabljara

Utvrdica u Visuću na zračnom snimku iz 1968.

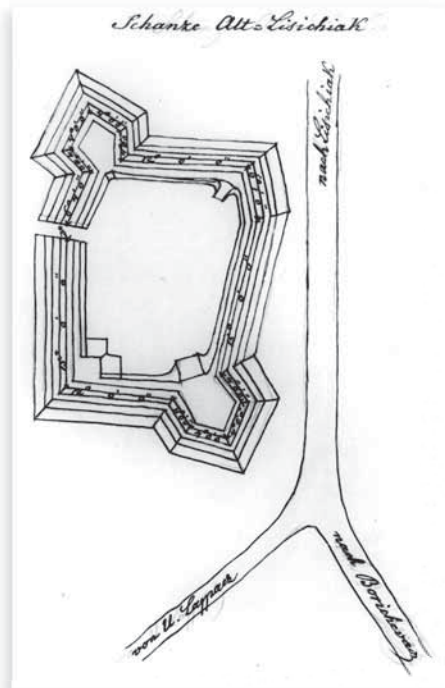
Današnje stanje utvrde u Visuću

Raštel i utvrda u Lisičjaku

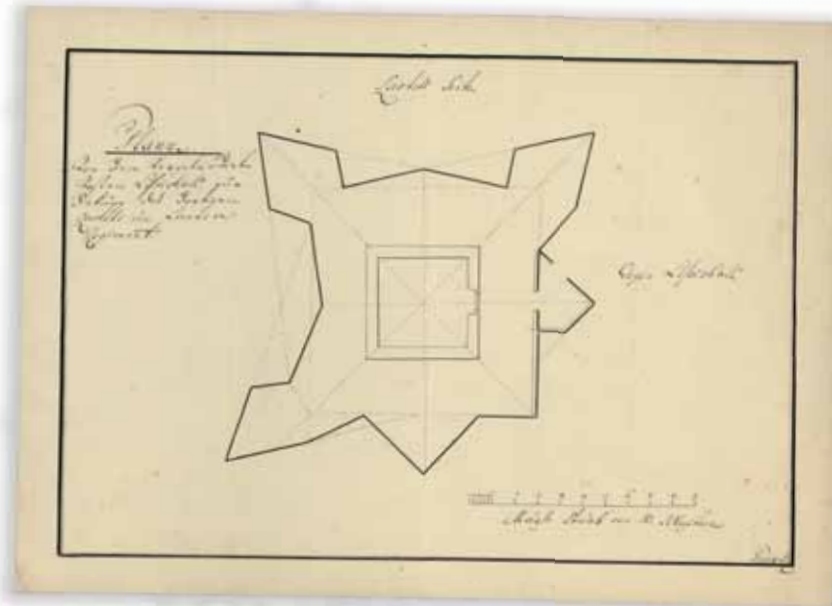
Lisičjak je udolina i napušteno naselje u blizini Boričevca, gotovo na samoj današnjoj granici s BiH. U razdoblju 18.-19. st. na ovom se području nalazilo utvrđeno stražarsko mjesto i raštel za trgovinu s Osmanlijama, koji leži gotovo na kordonskoj liniji. Raštel je otvoren nakon Mira u Svištovu 1791.

Salzburger Zeitung navodi da je 10. 04. 1830. došlo do krvavog sukoba s Osmanlijama u raštelu Lisičjak. Trgovina je počela u 9 sati ujutro te je sve teklo uobičajeno, ljudi su kupovali plodove za svoje zadruge. Oko 11, jedan je „Turčin“ ničim izazvan, ispalio pištolj u zrak, a na taj su, očito dogovoren signal, svi „Turci“ kojih je bilo oko 300, počeli pucati na habsburške krajišnike i stražu. Zapodjenu se teška bitka koja je završila tek, kada su na alarm u pomoć, priskočili okolni krajišnici. Osmanlije su imali 10 mrtvih i 36 ranjenih, od kojih je 16 ostalo na licu mjesta te su ih tek kasnije odnijeli Osmanlije s dozvolom prilaska, jer su bili poznati kao miroljubivi i nenaoružani. Austrijska strana imala je 7 mrtvih i 27 ranjenih, među kojima i satnik Boi(j) četa iz Ličke pukovnije.

O rasporedu objekata smještenih u uskoj i izduženoj udolini Lisičjak svjedoči austrijski plan, vjerojatno iz 1830. (*Plan des Rastells zu*

**Crtež
Mijata
Sabljara**

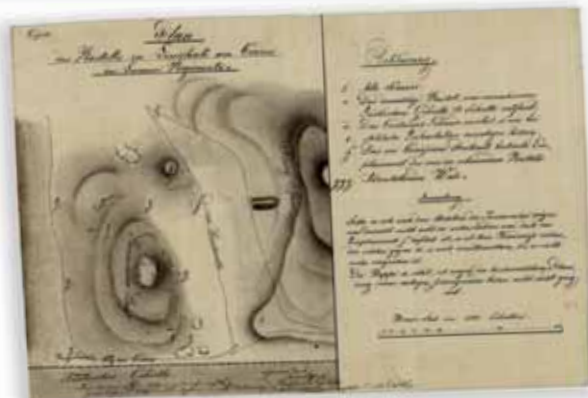

Austrijski nacrt raštela u Lisičjaku

postojeći raštel, kontumacijska zgrada, čardak, a prikazana je i pozicija za izgradnju novog raštela.

Uz navedeni plan, dostupan je i austrijski nacrti plan, vjerojatno novog raštela iz kojeg je jasno vidljivo da je raštel trebao biti utvrđen bastionima, koji okružuju zgradu kvadratnog tlocrta.⁷

Terenskim pregledom područja utvrđeni su tragovi stare ceste koja vodi prema granici i urušeni, zarasli kameni objekti na poziciji gdje se prema austrijskom planu trebala nalaziti kontumacijska zgrada. Pored pojedinih objekata i

Austrijski plan s rasporedom objekata u Lisičjaku

Lissichah am Cordon des Liccaner Regiments).
Prema njemu, u udolini se nalazio stari šanac,

⁷ <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/3600/view/?bbox=-48%2C-4197%2C5381%2C-1808>

Ostatci objekta i kasniji bunar na području nekadašnjeg raštela u Lisičjaku

Povijesna cesta Lisičjak – Boričevac – Donji Lapac

danas su jasno vidljivi zidani bunari, vjerojatno napravljeni 30 – ih godina 20. st. te se čini da je pozicija raštela nastavila život kao manje seosko naselje i u kasnijem vremenu.

Nacrt starog šanca na raskrižju puteva prema Lisičjaku (vjerojatno samom raštelu na granici), Boričevcu i Donjem Lapcu izradio je

Pozicija utvrde u Lisičjaku danas

i Mijat Sabljar. Prema snimku utvrđenje je bilo nepravilnog pravokutnog tlocrta s bastionima na sjeverozapadnom i jugoistočnom uglu. Danas je na pretpostavljenoj poziciji koju je ucrtao Sabljar, moguće razaznati nekoliko povezanih i izduženih kamenih gomila koje, pretpostavljamo ukazuju na poziciju starog utvrđenja. ■

Utvrda Previja i stari šanac u Mazinu

Franjo J. Fras navodi da je Mazin selo s 1433 stanovnika, s natporučničkom postajom na sedlu Lumbardenik, a 1766. sagrađen je i časnički stan. I u Mazinu je 1791. održano logorovanje.

U jednom od pohoda 1739., Osmanlije se probijaju preko Mazina i Sv. Petra (danas Bruvno) do Gračaca. Mazinski krajišnici suprostavili su se u Iličevim čardacima i preusmjerili Turke u Gubavčevo polje, gdje je kapetan Došen potukao Osmanlije i prisilio ih na povlačenje preko Glogova i Popine te Gluve Dubrave i Mazina.

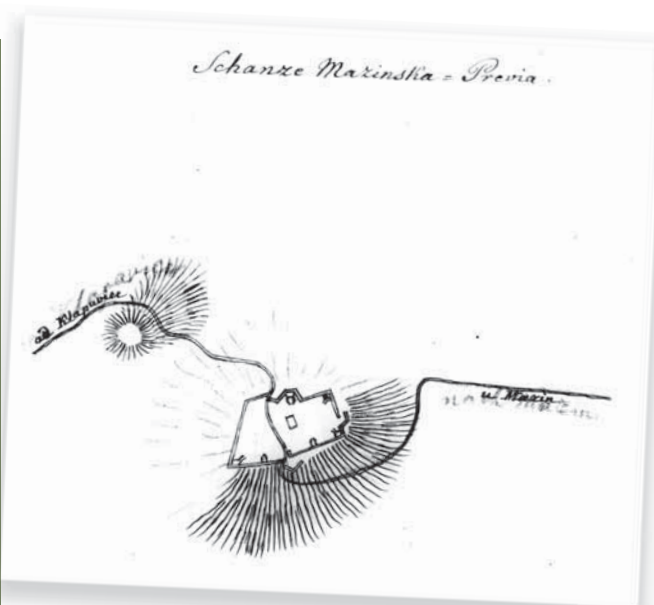
Kroz Mazinsko polje prolazi prometni pravac koji preko Lumbardenika na sjeveroistoku vodi do Dobrosela, odnosno područja Donjeg Lapca te je stoga riječ o strateški važnom prostoru, a kako je vidljivo iz povijesnih podataka, prostor je bio poprištem čestih sukoba krajiške vojske i Osmanlija. Stoga ne čudi da je na prijevoju kojim se sa jugozapada ulazi u dolinu (lokalitet Previja) izgrađena velika krajiška utvrda. O njoj zasad, nisu pronađeni povijesni podatci osim što crtež nalazimo kod Mijata Sabljara, označen kao šanac (*Schanze Mazinska = Previa*) na putu koji se odvaja od ceste Mazin – Bruvno prema zapadu i selu Klapavice. Na temelju fotogrametrijskih zračnih snimaka utvrde,

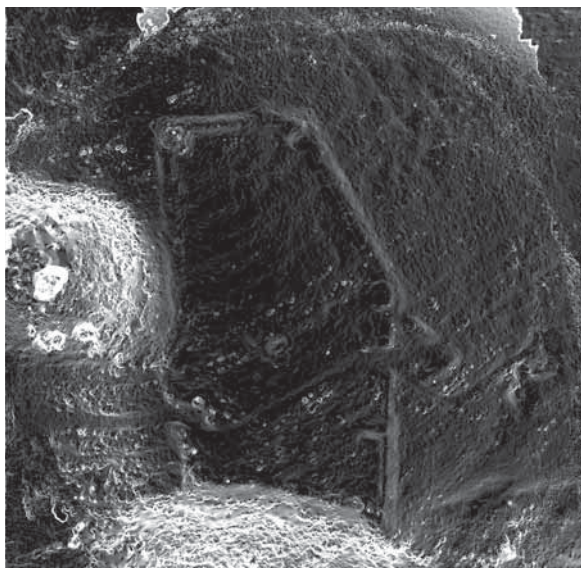
Pogled s mazinske Gradine prema utvrđi Previja

potvrđena je trasa iste povijesne prometnice koju je ucrtao i Sabljar (Klapavice – Mazin) koja prolazi kroz prostor utvrde. Nepravilno trapezastog je tlocrta, s ulazima na istočnoj i zapadnoj dužoj strani. Pred istočnim ulazom vidljivo je trokutasto ojačanje (predulaz/*propugnakul*), a u uglovima se razaznaju i kružne kule. Iako je utvrda većih dimenzija, bedem je danas vidljiv u visini od oko pola metra.

Sabljar također donosi tlorisni crtež starog šanca iznad Mazina (*Alte Schanze ober Mazin*), na današnjoj cesti između Bruvna i Dobrosela. Pregledom terena, šanac je ubiciran na povišenom dijelu (akropola) prapovijesnog lokaliteta Gradina, u arheološkom smislu izni-

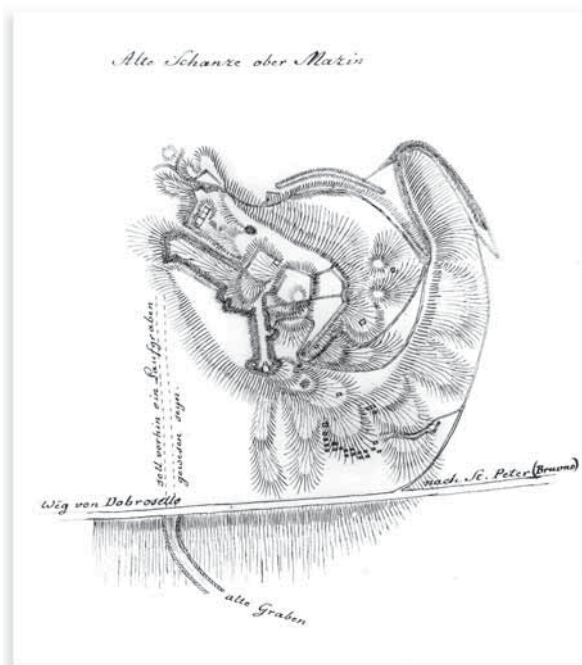
Crtež utvrde Previjska (Mijat Sabljar)

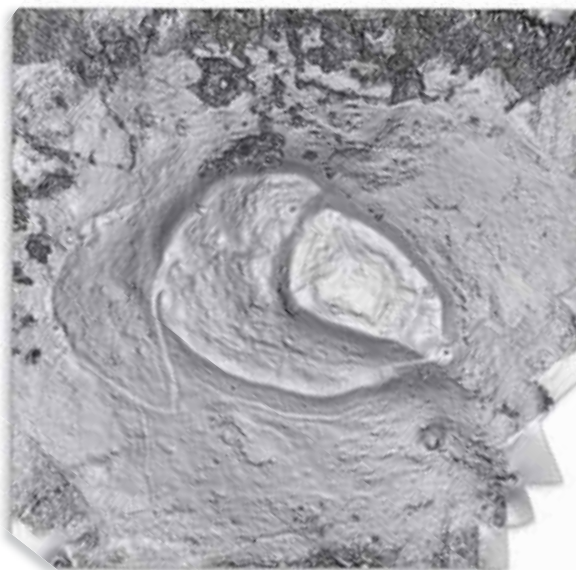
Digitalni prikaz reljefa na lokaciji utvrde Previjska

Zračna fotografija utvrde Previjska

Crtež starog šanca u Mazinu (Mijat Sabljar)

Digitalni prikaz reljefa na Gradini u Mazinu

mno vrijednom nalazištu. Sabljarov razvedeni tlocrt bedema upućuje očito na prilagođavanje terenskoj situaciji prilikom novovjekovne gradnje, kao i brojni objekti i prostorije unutar i uokolo utvrđenja. Strateška pozicija mazinske Gradine pruža vizualnu kontrolu nad potpunim područjem polja i komunikaciju s utvrdom na Previji. ■

Zračna fotografija mazinske Gradine s lokacijom starog šanca

Burzina kula i raštel u Donjem Srbu

Značajno mjesto u kontekstu organizacije granice prema Osmanskom Carstvu definitivno zauzima naselje u Donjem Srbu s raštelom i Burzinom kulom.

U povijesnim izvorima Burzina (Bursina) kula, jedno je od mjesta navedenih kao prikladna točka za povlačenje granične linije 1791., a iste godine se na brdu Urljaj nalazi *piquet* (manja privremena vojna postaja bliža neprijateljskim vojnim formacijama), a jedan *piquet* je dalje na Lipovcu.

Cijeli je kordon defenzivna mreža u kojoj su sela stajala u najbližoj korelaciji s kordonskim postajama, posebice raštelima.⁸ Tako se u izvorima apostrofira podizanje manjih sela od 24 do 30 kuća oko raštela u Srbu i Zavalju.⁹

U Srbu je planirano podići selo od 65 kuća s *hauptmans* kvartirom i župnom crkvom. Ovisno o konfiguraciji terena, selo je trebalo razviti u jedan ili dva *En Echique* (šahovska) reda.¹⁰

8 HR-HDA-426, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, kutija 35, 1794-35-146, 9. listopada 1794.

9 HR-HDA-426, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, kutija 36, 1796-35-68, 13. travanj 1796.

10 HR-HDA-426, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, kutija 36, 1796-66-99, Gospić, 4. ožujak 1796.

Austrijski nacrtni plan raštela u Donjem Srbu

Austrijski katastarski plan s vidljivim pozicijama raštela i Burzine kule u Donjem Srbu

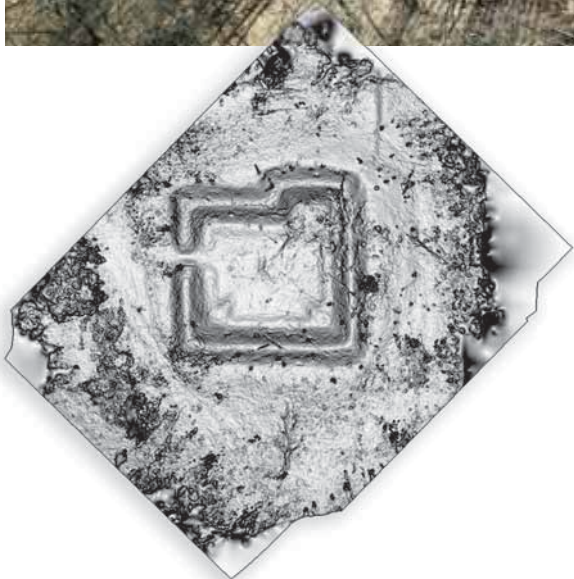
Zračna fotografija zaselka Raštele

Brojni austrijski projektni planovi prikazuju raštel u Srbu koji ima velike sličnosti s raštelom Prosičeni kamen jer je riječ o tipskim projektima. Postoje još neki nacrti za izgradnju identičnog raštela u obližnjoj Suvaji, no do realizacije vjerojatno nije nikad došlo. Područje srbskog raštela dopire do rijeke Sredice, odnosno same granice s Osmanskim Carstvom. Premda površinom velik, raštel nije očuvan zbog kasnijih brojnih gradnji, ali se njegova pozicija može prepoznati u imenu zaselka Raštele, koji se nalazi na povišenom položaju oko 200 m zapadno od hrvatske granice.

Austrijski katastarski plan prikazuje poziciju raštela u odnosu na Burzinu kulu. Na njezinoj lokaciji ucrtan je šanac (*Schanze*) kvadratnog tlocrta i obližnji objekt kvadratnog tlocrta, omeđen nepravilnim četverokutnim bedemom (*Bursina kulla*). Pozicija Burzine kule nalazi se na brijegu oko 1,25 km jugoistočno od zaselka Raštele i uočava se duboki šanac koji okružuje kvadratno utvrđenje s većom kvadratnom kulom na sjeveroistočnom uglu. Uz sjeverni rub utvrde razaznaje se izduljeni plato omeđen suhozidom u smjeru zapada, povezan sa samom utvrdom. Obzirom na poziciju, Burzina kula je mogla imati ulogu i u samom osiguranju raštela smještenog u podnožju. ■

Fotogrametrijski digitalni snimak Burzine kule

Digitalni prikaz reljefa na poziciji Burzine kule

Zračne fotografije Burzine kule u Donjem Srbu

Utvrde Čardak i Čardačić na Ravnoj Čemernici

Prema povijesnim podacima posjedi na Ravnoj Čemernici pripadali su krajišnicima Srbske kumpanije. Travnata visoravan Ravne Čemernice dio je većeg gorskog sklopa s izvrsnim pogledom prema dubokom kanjonu Dabašnice te bosanskim planinama Osječenici, Ilici i Klekovači. Različiti povijesni kartografski prikazi često donose prikaz čardaka na Ravnoj Čemernici, prvenstveno prilikom prikazivanja područja u blizini granične tromeđe Habsburškog i Osmanskog Carstva te Mletačke Republike (*Triplex confinium*).

Lokacija Čardak na Ravnoj Čemernici nalazi se na poziciji smještenoj čak 1195 mnm, što je, radi nedostupnosti položaja, uvjetovalo dobru očuvanost utvrđenja. Riječ je o sedmerokutnoj utvrdi izduženog tlocrta okruženoj šancem, duljine oko 60 i širine oko 30 m sa zemljano-kamenim zidovima očuvanima u visini do oko osam metara i ulazom na sjeverozapadnom uglu. U podnožju utvrde vidljivi su kameni temelji čardaka pravokutnog tlocrta i nizovi manjih prostorija kvadratnog tlocrta (moguće ko-

Povijesna karta s ucrtanim pozicijama čardaka na Ravnoj Čemernici i Opaljeniku i u Velikoj Popini

Šanci utvrde Čardak

Zračne fotografije utvrde Čardak

njušnice). Relativno vjeran tlocrtni prikaz utvrde nalazi se na austrijskoj vojnoj karti izrađenoj u razdoblju 1865. – 1869., gdje je ucrtan i čardak pred utvrdom.

Oko 1,9 km u smjeru istoka, na visoravni Ravne Čemernice nalazi se lokacija Čardačić. Pregledom satelitskih snimaka na lokaciji se mogu razaznati četiri manja objekta kvadratnog tlocrta međusobno povezana rovovima, što sve ukazuje na postojanje još jednog vojnokrajškog položaja. Međutim, kartografski prikazi na navedenoj poziciji ne donose oznake za vojna utvrđenja. ■

Fotogrametrijski snimak utvrde, čardaka i pomoćnih objekata na lokaciji Čardak

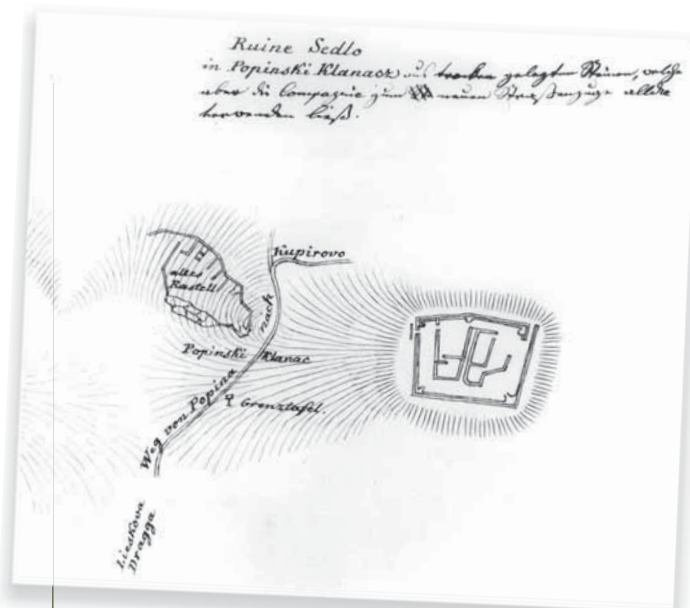

Pogled prema kanjonu Dabašnice

Popinski čardak i austrijske redute iz 1809. na području Velike i Male Popine

Zaravan Velike i Male Popine, smještena na krajnjem jugoistoku Like, oduvijek je imala iznimnu prometnu važnost. Osim što je riječ o području na kojem se nalazi razvodnica jadranskog i crnomorskog sliva, ovdje se račvaju glavni prometni pravci koji su još od prapovijesnih vremena Liku prirodno povezivali sa susjednim regijama. Podno Male Popine izvire rijeka Zrmanja, koja Liku povezuje sa sjevernom Dalmacijom, dok nedaleko od Velike Popine izvire rijeka Una koja čini prirodnu poveznicu s Bosanskom krajinom. Zbog toga su dva klanca koja su iz navedenih dolina vodila prema dvjema Popinama (Zrmanjski i Popinski klanac) oduvijek imali značajnu važnost u prostorno-strateškim planovima velikih sila.

Mirom u Srijemskim Karlovcima 1699. područje dviju Popina postaje pogranično područje između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva te se poviše Popinskog klanca (danas poznat pod imenom Srbski klanac) podiže Popinski čardak. Ucrtan je na Prvoj vojnoj izmjeri Habsburške Monarhije te su zahvaljujući satelitskim i zračnim snimkama, nedavno uoče-

Crtež Mijata Sabljara s prikazom redute nad Popinskim klancom

ni i ostatci šanca koji ga je opasavao. Riječ je opkopu kvadratne forme koji zatvara površinu od oko 340 m². S položaja Popinskog čardaka danas je teško vizualizirati stratešku preglednost kakvu je taj objekt nekad imao, budući da čardak nije bio podignut na samoj koti. No, s obzirom da je nekadašnja drvena konstrukcija čardaka bila podignuta na više metara visine, njegovim čuvarima je bila omogućena iznimna preglednost terena te izravan pogled na obližnji Srb i dolinu rijeke Une.

Nedaleko od samog čardaka nalazi se kота 822, koja današnjem promatraču omogućuje upravo takvu preglednost, a posebice je zanimljivo, što je na tom mjestu podignuta reduta tijekom Napoleonova Rata protiv Pete koalici-

Zračna fotografija redute nad Popinskim klancem

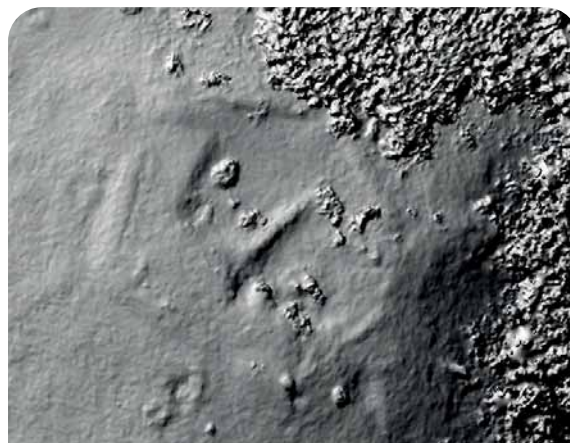
je 1809. Riječ je o jednom od dva privremena utvrđenja podignuta u jeku pripreme austrijske vojske na marš generala Marmonta kroz Liku, nakon kojega je njegova dalmatinska vojska sudjelovala u jednoj od najvećih bitaka Napoleonskih ratova – onoj kod Wagrama.

Druga reduta podignuta je na položaju Glavica u Maloj Popini, kao nadzor nad Zrmanjskim klancem, odnosno nad ključnom strateškom točkom koja Liku povezuje s dolinom rijeke Zrmanje i sjevernom Dalmacijom.

Obje redute su vrlo dobro očuvane. Ona poviše Popinskog klanca, ima oblik peterokuta, dok ona iznad Zrmanjskog, ima trokutasti oblik. Osobito se uokolo potonje redute, uočavaju ostatci velikog šanca kojeg u svojim memoarima spominje i sam maršal Marmont. Ove dvije redute, do sada su prvi takvi objekti potvrđeni

Fotogrametrijski snimak redute

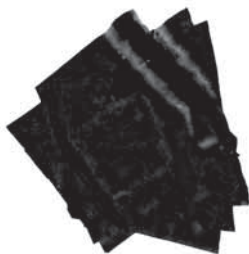
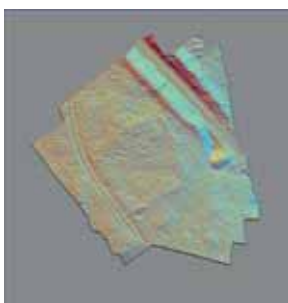

Digitalni prikaz reljefa

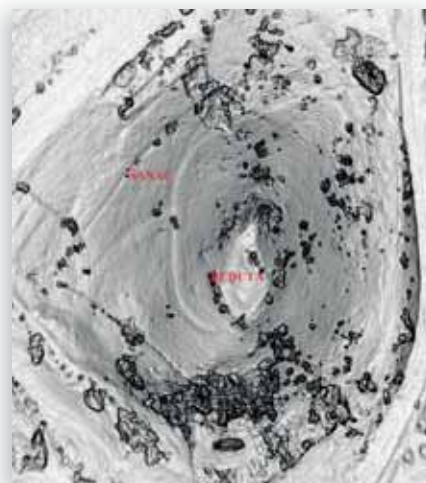
na području Hrvatske te se njihovim otkrićem po prvi puta može i arheološki pratiti jedna manja, ali vrlo značajna kampanja iz Napoleonskih ratova. ■

Reduta i šnac na poziciji Glavica u Maloj Popini

Digitalni reljefni prikazi ostataka čardaka nad Popinskim klancem

Digitalni prikaz reljefa na lokalitetu Glavica

KATALOŠKE JEDINICE

**Popis arhivskog gradiva,
Hrvatski državni arhiv u Zagrebu**

**Popis izložene građe,
Muzej Like Gospić**

Popis arhivskog gradiva, Hrvatski državni arhiv u Zagrebu

HR-HDA-904. Zbirka planova:

1. Nacrt raštela u Donjem Srbu
2. Katastarski plan raštela i Burzine kule u Donjem Srbu
3. Tlocrt raštela u Prosičenom kamenu
4. Nacrt sanitarne kolibe u sklopu raštela Prosičeni kamen
5. Nacrt raštela u Lisičjaku
6. Nacrt čardaka Ličke krajiške pukovnije (Donji Srb)
7. Nacrt redute Slunjske krajiške pukovnije (Petrov Rebar)
8. Nacrt čardaka sa šancima
9. Nacrt zgrade kontumaca u Donjem Srbu (Donji Srb)
10. Situacijski plan uređenja raštela u Donjem Srbu prema odredbama zapovjedništva od 30. travnja 1819.
11. Tlocrt utvrde u Vagancu

HR-HDA-426. Ujedinjena bansko- varaždinsko-karlovačka generalkomanda:

12. Nacrt palanke

HR-HDA-1421.

13. Utvrda u Visuću prikazana na katastarskoj karti iz 1875. g.

HR-HDA-902. Kartografska zbirka:

14. Karta s ucrtanim pozicijama čardaka na Ravnoj Čemernici, Opaljeniku i Velikoj Popini

Popis izložene građe, Muzej Like Gospić

1. Dugme vojne odore

- Okruglo, plosnato dugme mornaričke odore s unutarnjim konkavnim prstenom na kome su perforirane 4 rupice za prišivanje. Uz vanjski rub natpis K U K i KRIEGS x MARINE
- slitina bakra/lijevanje, dim. 1,5 cm
- Divoselo – Debeli lug, 19. st.- 1918. g.
- inv. br. A-4231

2. Dugme vojne odore

- Dugme malih dimenzija, kružna pločica, s donje strane ušica za prišivanje. Na gornjoj površini unutar ravnog zadebljanog ruba, u sredini se nalazi, u krugu kojeg čini stilizirani francuski rog, broj 1. Moguće oznaka Grande Batallion 1 (francuska vojna jedinica u vrijeme Napoleonskih ratova).
- slitina bakra i cinka/lijevanje, dim. 1,6 cm
- Udbina – sv. Nikola, 1. pol. 19. st.
- inv. br. A-5658

3. Lula

- Lula prilično većih dimenzija izrađena od vrijesa. Čašica je masivna i izrezbarene površine u cijelosti. U životinjskom prikazu može se prepoznati pas ili vuk u trku. Na grebenu se raspoznaje

listasta grana – palma i izrezbarena 1810, a odnosi se zasigurno na godinu nastanka. Rub tuljca završava mjedenim prstenastim okovom, a na samom prstenu nalazi se urezano ime? LATZi ili LATZko, dok su na oplati čašice urezani inicijali MD. Na obodu čašice nalazi se mjedeni okov s cilindričnim poklopcem s vertikalnim prorezima.

- drvo, mjedeni lim, bakrena žica / rezbarenje, tješćenje, perforiranje, urezivanje, dim. 10,3 cm, pr. 4,9 cm
- 1810. g.
- inv. br. ZŠ-8103

4. Lula

- Glinena lula od fino pročišćene gline svijetlo smeđe boje. Očuvana samo u dijelu tuljca koji je uz tordirani obruč, ukrašen s dvoredom crtica izvedenih utiskivanjem naknadno. Pripada mediteranskom tipu lula s kraćim tuljcem od čašice.
- glina / kaneliranje, utiskivanje, dim. 4x2,2 cm, pr. 0,9 cm
- Udbina – Gradina, 16. st.
- inv. br. A-4605

5. Lula

- Keramička lula oblikovanjem pripada austro-ugarskoj proizvodnji. Obzirom na kratak tuljac prstenastog obruča i produženu cjevastu čašicu s jednom veznom rupom, možda potječe iz

Schemnitzu koji je u to vrijeme jedan od vodećih lularskih centara.

- glina/glaziranje, izrada u kalupu, dim. 5x2, 2x5,1 cm, pr. 1,7 cm
- Ostrovica, padine srednjovjekovnog burga, 18. – 19. st.
- inv. br. A-5059

6. Lula dio

- Glinena lula od fino pročišćene gline svijetlo smeđe boje. Očuvana samo u dijelu tuljca koji je uz tordirani obruč, s donje strane ukrašen s dvoredom okomitih crtica izvedenih utiskivanjem naknadno u svježu glinu. Pripada mediteranskom tipu lula s kraćim tuljcem od čašice.
- glina, izrada u kalupu/utiskivanje, dim. 4,2x2,1 cm, pr. 1,4 cm
- Udbina – sv. Nikola, 16. – 18. st.
- inv. br. A-5846

7. Lula dio

- Glinena lula od fino pročišćene gline sive boje, izrađena u dvodijelnom kalupu s israženim spojem. Očuvana samo u dijelu tuljca koji na vratu ima prstenasto proširenje, a usta oboda su profilirana i skošena. Pripada istočnom mediteranskom tipu.
- glina/izrada u kalupu, glina, dim. 3,9 cm, pr. 2,3 cm
- Udbina – sv. Nikola, kraj 16. – 18. st.
- inv. br. A-5847

8. Lula dio

- Djelomično očuvana lula istočnog ili mediteranskog tipa, od fino pročišćene gline sivobijele boje s tragovima gorenja. Očuvan je gornji dio, odnosno obruč, tuljac i greben. Obruč je prstenasto profiliran i proširen, tordiran te ukrašen nizovima kosih kraćih ureza, moguće izvedenih nazubljenim kotačićem. Na grebenu se vidi dio ukrasnih rebara i ureza te polovica pečata koja bi mogla simbolizirati sunce ili floralni motiv.
- glina/izrada u kalupu, utiskivanje, dim. 4,7 cm, pr. 1,9 cm
- Udbina – sv. Nikola, kraj 16. – 18. st.
- inv. br. A-5848

9. Mužar

- Masivni signalni ručni top ili mužar, bombardar. Cilindričnog, oblog, glatkog tijela – cijevi, koje je u gornjem dijelu kod ustiju neznatno uže. Sužena, prstenasto naglašena usta cijevi. Sa strane jedna masivna pravokutno izvedena drška i pored nje mala rupica za fitilj. Punjenje sprijeda.
- slitina bakra/lijevanje, kovanje, dim. 31,5x11,6 cm, pr. 8,5 cm
- Udbina – Gradina, kraj 15. – 17. st.
- inv. br. A-5033

10. Topovska kugla

- Topovska kugla manjeg kalibra. Glatke površine, neravnih ploha. Na jednoj strani zaravnjena.

- željezo/lijevanje, kovanje, dim. 6 x 6,9 cm
- Udbina – Gradina, 16. st.- 17. st.
- inv. br. A-5878

11. Ostruga

- Konjanička ostruga, s dugim trnom, ovalno romboidnog presjeka koji se od tjemena lagano spušta nadolje. Pločice su prstenasta proširenja s velikom ušicom koje su proširene na mjestu spajanja s krakovima i gdje se nalazi profilirana istaka u funkciji ukrasa.
- željezo, bronca / kovanje, urezivanje, dim. 17 x 8,1 cm, duž. trna 6,9 cm
- Plješivica – Škipina, sredina 15. st.
- inv. br. A-5887

12. Ostruga

- Ulomak konjaničke ostruge očuvanog jednog kraka ostružnog luka bez završetka i vjerojatno trokutastog presjeka, tjeme luka trokutasto prošireno i zašiljeno, trn kratak, kružnog presjeka i rascijepljen u dva kraka za ulaganje kotačića koji nedostaje. Pripada vjerojatno

tipu ostruga sa savijenim krakovima i na dolje zakrenutim trnom.

- željezo/kovanje, dim. 14 cm
- Plješivica – Škipina, sredina 15. st.
- inv. br. A-5888

13. Ostruga

- Par ostruga s tragovima platiranja broncom na tjemenu luka. Luk je plitak i širok, trakastog presjeka, s krajevima savijenim u ušicu kroz koju je pričvršćena masivna zakovica s unutarnje strane za pričvršćivanje alke/remenja. Na tjemenu je ojačana i proširena u pločastu istaku trokutastog završetka sa zakovicom. Trn je masivan, srednje dug, pravokutnog presjeka s djelomično očuvanom zvjezdicom.
- željezo, bronca / kovanje, platiranje, dim. 8,3 x 8,3 cm / 7,7 x 8,6 cm
- Udbina – sv. Nikola, 18. – poč. 19. st.
- inv. br. A-5503(1-2)

14. Jatagan

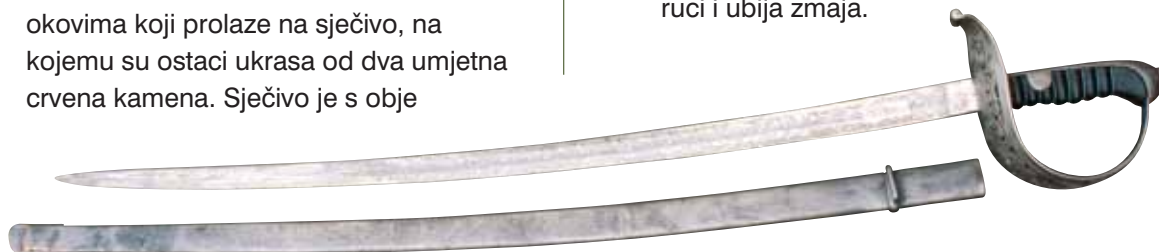
- Sječivo je od kvalitetnog čelika, blago povijeno, ojačano s pojednom plitkom kanelurom sa strane. Drška je od bijele kosti sa širokim «ušima», metalnim okovima koji prolaze na sječivo, na kojemu su ostaci ukrasa od dva umjetna crvena kamena. Sječivo je s obje

strane ukrašeno srebrom tauširanim arabeskama; s lijeve strane je u jednom pravokutnom i jednom polukružnom polju srebrom tauširan turski natpis. Na desnoj strani je šestokraka zvijezda.

- čelik, drvo, kost, koža, srebro/kovanje, dim. 73,5 cm
- 18. – 19. st.
- inv. br. O-2519

15. Sablja

- Sablja Juraja Čanića, ces. i kr. podmaršala te potom njegova sina Matije, domobranskog poručnika. Dugo, blago savijeno sječivo ukrašeno neoklasicističkim motivima, sa širokom kanelurom i posvetom: JURAJ ČANIĆ CES. i KR. PODMARŠAL – ČANIĆ, DOMOBRANSKI PORUČNIK S DEVIZOM: ZA KRALJA I DOMOVINU; pri dnu s obje strane nečitljiva signatura. Drška je drvena, obložena djelomično kožom morskog psa i obavijena tordiranom žicom; leđni okov drške čelični. Rukobran je pun, ažuriran, s graviranim cvjetnim motivima i unutra konjanik (Sv. Juraj) u punom oklopu koji drži koplje u desnoj ruci i ubija zmaja.

- čelik, drvo, koža /kovanje, dim. 95,5 cm
- 19. – 20. st.
- inv. br. O-2524

16. Bajuneta

- Klasični tip trobridnog bodeža sa žljebovima za otjecanje krvi i s rupom za nasad na puščanu cijev.
- čelik/kovanje, dim. 45,5 cm
- 19. st.
- inv. br. O-2529

17. Bajuneta

- Dugo čelično sječivo sa žljebovima za otjecanje krvi. Između sječiva i drška je poprečna krsnica, desni krak je savijen, a lijevi je u obliku alke za naticanje na puščanu cijev. Drška je od tvrdog bakelita, završava s utorom za nasad na cijev.
- čelik, bakelit/kovanje, dim 59,5 cm
- 19. st.
- inv. br. O-2528

18. Bajuneta za musketu

- Oštrica trokutastog poprečnog presjeka i tuljca s prstenom, utorom i mostom.
- Bajuneta za musketu, Model 1809 je nož ili bodež za pušku kremenjaču koju je Pruska uvela kao standardno pješачko oružje svoje kraljevske vojske od 18. st. do vojne reforme 1840-ih.
- željezo/kovanje, dim 36 cm
- Bilaj – Ostrvica, 1809. g.
- inv. br. O-7552

19. Nož austrijskih inženjerskih jedinica

- Sječivo je pravo, jednobridno s malo povijenim vrhom, s vrlo širokom kanelurom, pri dnu je signatura proizvođača: GF J.E Bl... 1862. Krsnica je kratka s ravnim krakovima koji na kraju završavaju kuglicom.
- čelik/kovanje, dim. 63 cm
- 19. st. (1862.)
- inv. br. O-2526

20. Puška lovačka

- U originalu je bila puška na kremen iz 18 st. Cijev je osmokutna, s unutarnje strane glatka. Cijev je kopija talijanske cijevi; na gornjoj strani urezan natpis, djelomično nečitljiv: VK-INO COMO, koji se nastavlja u produžetku. Cijev je uz drveni usadnik pričvršćena s jednim mesinganim obručem, koji je lemljen. Kundak od orahovine, izbočen s lijeve strane obraza, urezani tragovi biljne ornamentike. Potkov kundaka mesingani.
- 18. – 19. st.
- Tehnika izrade: željezo, mesing, drvo-kovanje, brušenje.
- duž.=149 cm
- cijevi: duž.=110,5 cm
- inv. br. O-2534

21. Pištolj paljenja na kremen

- Cijev je domaće izrade, u prednje tri petine okrugla, u zadnje dvije izlijebljena; na prijelazu dva urezana prstena, kod usta pričvršćena uz usadnik s jednim mesinganim obručom. Kundak i usadnik su od orahovine, na kartuši je ovalna mesingana pločica sa šest otvora ukrašenih crvenom staklenom pastom. Masivna jabuka je okrugla, obložena mesingom, završava kupastim dugmetom. Nedostaje držač kremena i šipka za nabijanje, okovi ležišta šipke za nabijanje su mesingani.
- čelik, mesing, staklena pasta, drvo/kovanje, dim 49 cm
- 18. st.
- inv. br. O-2540

22. Pištolj

Cijev je okrugla,
s unutarnje strane glatka.

S lijeve strane cijevi urezana godina proizvodnje 1842. Kundak i usadnik su od drveta. Jabuka je obložena mesingom; od istog materijala su i štitnik okidača i okov barutne komore. Nedostaje gornji okov usadnika cijevi i vatrište.

- čelik, mesing, drvo / manufakturna proizvodnja, dim. 51,5 cm

- 1842. g.
- inv. br. O-2543

23. Rog za barut

- Plosnati rog (govedski) za barut, nekad uglučane, ali sada skramirane površine, nastale djelovanjem vode, nema vidljivog ukrašavanja; oštećene površine. Na užem, donjem kružnom otvoru pričvršćen olovni kružni tuljac s prstenastim središnjim odebljanjem. Oplata od brončanog lima nedostaje, ali s jasnim rubovima patinirane površine.
- rog, olovo(?)/kovanje, dim. 23x7,1 cm
- Velebit, Razbojna draga, polušpilja, Počitelj, 18.-19. st.
- inv. br. O-7553

24.-25. Puščana zrna, kalibar 18, 20 mm

- Manje okruglo zrno – kugla za pušku. Ostaci žbuke na mjestu udara. Trag udarne igle i urezi kao ogrebotine nastali ili pri lijevanju ili pri ispaljivanju, odnosno prolasku kroz puščanu cijev.
- Kalibar 18 mm.
- olovo/lijevanje u kalupu, dim. 1,8 cm
- inv. br. A-5063
- Kalibar 20 mm
- željezo, lijevanje, dim. 2,0 cm
- inv. br. A-5072
- Udbina – Gradina, 16. st.- 17. st.

LITERATURA/IZVORI

- HR-HDA-426, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, kutija 35, 1794-35-146, 9. listopada 1794.
- HR-HDA-426, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, kutija 36, 1796-35-68, 13. travanj 1796.
- HR-HDA-426, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, kutija, 36 1796-66-99, Gospić, 4. ožujak 1796.
- HR-HDA-426, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, kutija 36, 1796-66-99, Ogulin, 22. ožujak 1796.
- HR-HDA-1700, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, Represivne akcije protiv Bosanaca 1834.-1845., 1834-8-5, Ogulin, 27. kolovoz 1834.
- HR-HDA-1700, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, Represivne akcije protiv Bosanaca 1834.-1845., 1834-8-2, Petrinja 30. kolovoz 1834.
- HR-HDA-1700, Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, Represivne akcije protiv Bosanaca 1834.-1845., 1834-8-1, 18. kolovoz 1834, bojnik Taborović
- HR-HDA-881, Zbirka rukopisa, Spomenica Slunjske krajiške pukovnije, str. 8
- Ivan Devčić, Na otočkom kordunu, Vienac, god. XXVII, br. 34, 1895.
- Franjo Julije Fras, *Cjelovita topografija Karlovačke vojne krajine*, Gospić: Biblioteka Ličke župe, 1988.
- Franz Bach, *Povijest Otočke pukovnije*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Otočac: Katedra Čakavskog sabora Pokrajine Gacke, 2010.
- Ešref Kovačević, *Granice bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj Republici po odredbama Karlovačkog mira*, Sarajevo: Svjetlost, 1973.
- Milan Kruhek, *Krajiške utvrde Hrvatskog kraljevstva*, Zagreb: Institut za suvremenu povijest, 1995.
- *Maršal Marmont Memoari*, [priredio i preveo Frano Baras], Split: Logos, 1984.
- Milan pl. Voinovich, *Bojevi u Lici, u ostaloj Hrvatskoj i Dalmaciji godine 1809.*, Zagreb: Knjižara Mirka Breyera, 1907.
- *Putne bilješke Mijata Sabljara (1852.-1854.)*, Juranović Tonejc, Martina, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske-Uprava za zaštitu kulturne baštine, 2010.
- Ivan Kukuljević Sakcinski, *Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Albanije, Krfa i Italije*, Zagreb, 1873.

- <https://geoportal.dgu.hr/>
- <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/3600/view/?bbox=-2523%2C-4345%2C8337%2C434>
- <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-karlovac/?bbox=1743637.3247713593%2C5597085.213931219%2C1746859.6232450062%2C5598250.878612568&layers=here-aerial%2C146>
- <https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-croatia/?bbox=1748959.285639797%2C5600650.109049261%2C1761848.479534385%2C5605312.767774656&layers=osm%2C9>
- <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-karlovac/?layers=here-aerial%2C146&bbox=1746313.7894030092%2C5606999.991344962%2C1764496.2475063456%2C5613669.122062843>

Nakladnik

Muzej Like Gospić

Za Nakladnika

dr. sc. Tatjana Kolak

Autori izložbe i kataloga

Ivan Kovač mag. hist. (Muzej Like Gospić)

Vinko Madiraca dipl. arh. (Ministarstvo kulture i medija RH, Konzervatorski odjel Gospić)

dr. sc. Damir Stanić (Hrvatski državni arhiv)

dr. sc. Nikola Cesarik

Arhivsko gradivo

Hrvatski državni arhiv, Zagreb

Digitalna izrada reljefnih modela

Tomislav Zojčeski, dipl. arh.

Fotografije

Vinko Madiraca

Leposava Petri

Fototeka MLG

Autorice kataloških jedinica

dr. sc. Tatjana Kolak

Vesna Bunčić

Grafičko oblikovanje i priprema

Ivana Pavičić

Tisak

STEGA TISAK d.o.o., Zagreb

Naklada

200 kom

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice Rijeka pod brojem 150606081.

ISBN 978-953-7637-49-1

Gospić, 2023.

Izložba realizirana programskim sredstvima MLG i sredstvima Ministarstva kulture i medija RH

ISBN 978-953-7637-49-1

